

Beheerplan Het Laar te Ommen

groen erfgoed .nu

Mariska de Boer, Utrecht, januari 2018

Inhoud

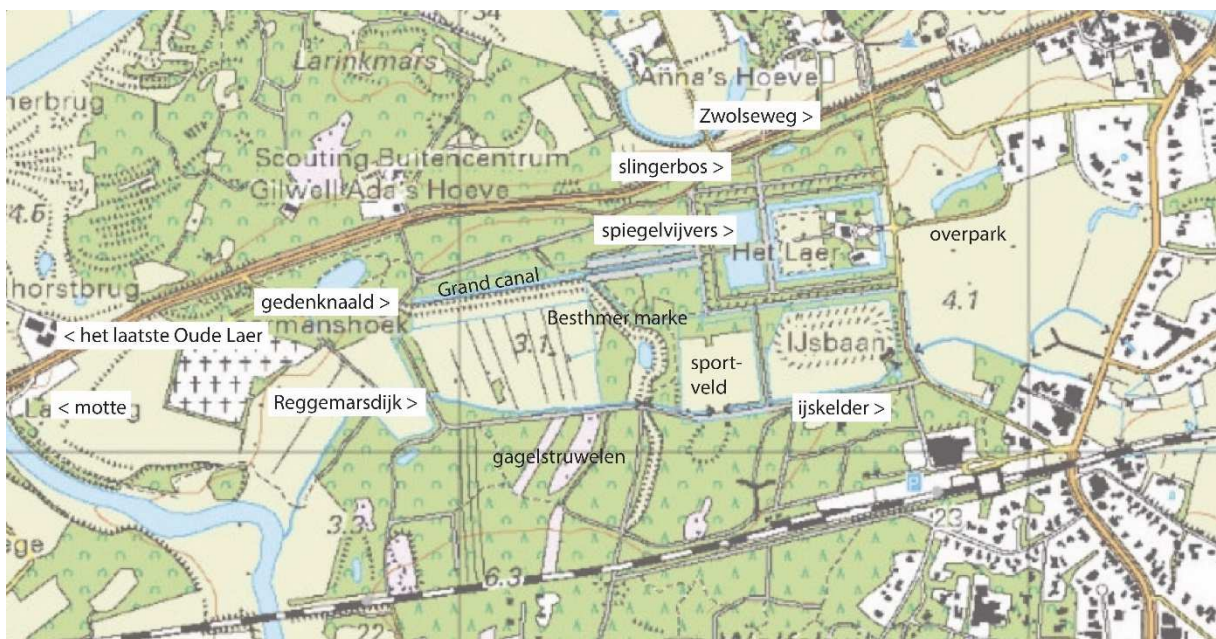
Inleiding	4
1 Tuinhistorisch onderzoek	5
1.1 Het Oude Laer tot ca. 1700	6
1.2 Aanleg van Het Nieuwe Laer, ca. 1700-1750	8
1.3 De uitbreiding van Het Laer, ca. 1750-1800	10
1.4 Periode van het geslacht Sandberg, ca. 1800-1900	12
1.5 Het Laer als openbaar landgoed, ca. 1900-2000	14
1.6 Natuur en waterberging op Het Laer, ca. 2000 tot 2017	16
2 Historische gelaagdheid	18
3 Tuinhistorische monumentenwaarden	20
4 Doelen en wettelijk kader voor beheer	22
4.1 Doelen van het beheer van Het Laer	22
4.2 Wettelijke aansprakelijkheid en zorgplicht	24
4.1 Wet en regelgeving flora en fauna	25
5 Beheer en verjongen van lanen	26
5.1 Geschiedenis van de lanen	26
5.2 Visie voor het verjongen van lanen	28
5.3 Streef-eigenschappen van te verjongen lanen	31
5.4 Begeleidingssnoei van classicistische laanbomen	40
5.5 Schema werkzaamheden per laan	42
6 Maaibeheer, wallen en greppels	46
7 Beheer bomen en bosranden	47
8 Bosbeheer van de bosvakken	48
8.1 Doelstelling	48
8.2 Relevant beleid voor bosbeheer	49
8.3 Beheermaatregelen bosvakken	50
9 Beheer van de watergangen	52
10 Beheer van de paden en bruggen	53
11 Projectgegevens	54
Opdrachtgever	54
Objectgegevens	54
Bedrijfsgegevens	54
Bijlage I Beschrijving in het monumentenregister	55
Bijlage II Toetsingscriteria verjonging lanen	57
Bijlage III Bronnen en verwijzingen	59

Inleiding

De gemeente Ommen heeft Groen Erfgoed Nu opdracht gegeven voor het opstellen van een rapport voor het beheer van het landgoed Het Laar in Ommen. Het doel van het beheerplan is om de gegevens over het groenbeheer te bundelen en een onderbouwd plan te bieden voor het herstel van enkele lanen. Het rapport vormt daarmee de basis voor het behoud van de tuinhistorische waarden van het landgoed Het Laar door planmatig beheer. De planvormers en de uitvoerders van het groenbeheer zijn de doelgroep van het te maken rapport. Verder krijgt de gemeente Ommen ondersteuning bij de communicatie over grote ingrepen bij het verjongen en vrijstellen van de lanen.

Het rapport bestaat uit:

- Tuinhistorisch onderzoek in de vorm van een QuickScan en meta-analyse van de parkaanleg en de lanen. Het tuinhistorisch onderzoek moet antwoord geven op vragen die bij het beheer en het herstel van lanen naar voren kunnen komen.
  - Beschrijving en beelden van de ontwikkelingen van de architectuur en inrichting van het landgoed.
  - Beschrijving en beelden van de ontwikkeling van de kenmerken van de lanen die hersteld moeten worden.
  - Kaart van de historische gelaagdheid en de tuinhistorische monumentenwaarden, met toelichting.
- Herstelplan van lanen.
  - Beschrijving van de visie en onderbouwing van de planvorming.
  - Beschrijvingen en tekeningen van de huidige en toekomstige inrichting van te herstellen lanen.
  - Bundeling van noodzakelijke notities voor het verkrijgen van de omgevingsvergunning.
- Beheerplan voor het landgoed.
  - Bundeling van werkomschrijvingen voor de Subsidie Instandhouding Monumenten (Sim) en de Subsidie Natuur en Landschap (SNL).
  - Gedetailleerde instructie voor het snoeien van de laanbomen.

2016 Topografische kaart: met namen die worden genoemd in het beheer- en herstelplan voor landgoed Het Laar.

1 Tuinhistorisch onderzoek

Het tuinhistorisch onderzoek beschrijft de ontwikkeling van de inrichting van het projectgebied en welke factoren hierop van invloed waren. Daarmee geeft het tuinhistorisch onderzoek een overzicht van het ontstaan en redenen voor het bestaan van de huidige parkelementen.

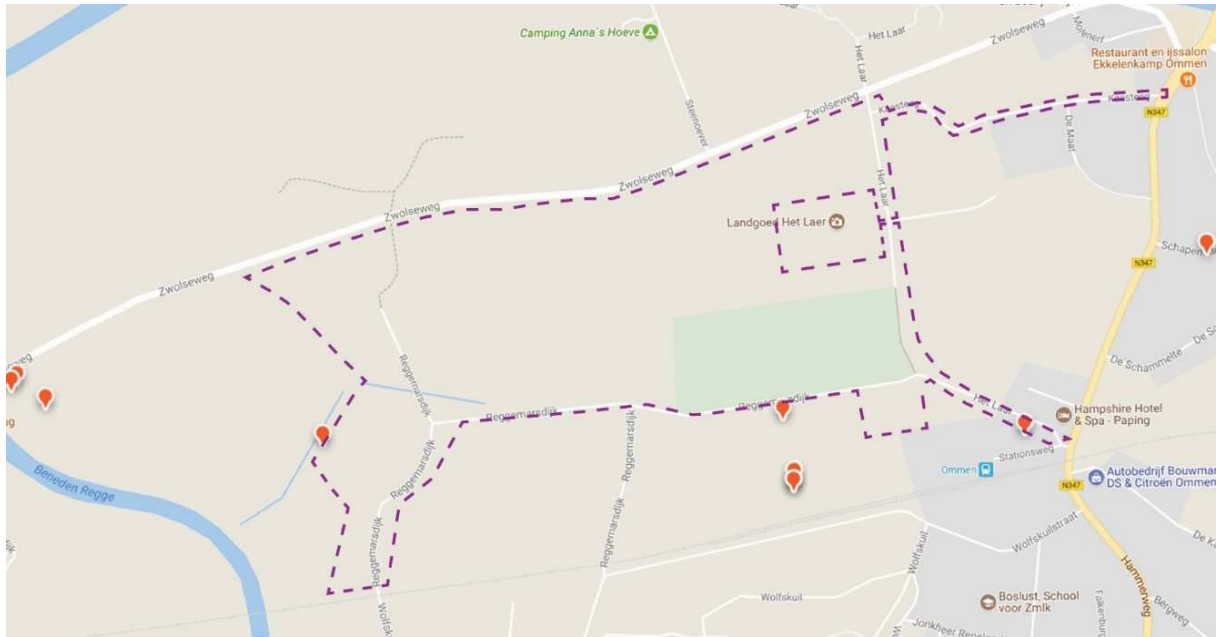
Het tuinhistorisch onderzoek is verdeeld in zes periodes. Deze periodes zijn ingedeeld op basis van veranderingen in het projectgebied die kenmerkend zijn voor hun tijd:

- Prehistorie tot ongeveer 1700: Het Oude Laer.
- 1700 tot 1750: De aanleg van het Nieuwe Laer.
- 1750 tot 1800: De uitbreiding van Het Laer.
- 1800 tot 1900: Periode van het geslacht Sandberg.
- 1900 tot 2000: Wandel- en openbaar park.
- 2000 tot 2017: Waterberging en natuurbeheer.

De hoofdstukken van de historische periodes bestaan uit:

- Historisch beeldmateriaal, zoals kaarten en afbeeldingen.
- Beschrijvingen van de veranderingen van de parkaanleg aan de hand van belangrijke thema's die de inrichting van landgoederen beïnvloeden: eigenaren, pronken, economische dragers, verkeer en het gebruik van waterwegen, waterpartijen, natuur en recreatie.

1.1 Het Oude Laer tot ca. 1700

De rode ballonnetjes geven de locaties van archeologische vondsten aan. Het projectgebied ligt binnen de paarse stippellijn.ⁱ

2013 Hoogtekaart met schaduweffect uit het Actueel Hoogtebestand Nederland.ⁱⁱ Rode kleur geeft hoge en licht groen geeft lage gebieden aan. Het projectgebied ligt binnen de rode stippellijn. De pijl wijst naar de motte.

Veranderingen en invloeden

Prehistorie

Het projectgebied heeft een lange gebruiksgeschiedenis, die enkele duizenden jaren voor Christus begint. Archeologische vondsten variëren van vuursteenbewerkingsplekken en voorwerpen van aardenwerken van ruim 3.000 jaar oud. De vondsten wijzen op prehistorische nederzettingen in het projectgebied en de directe omgeving.ⁱⁱⁱ

Middeleeuwen

Het gebied tussen de linker oever van de Vecht en de rechter oever van de Regge bestond uit woeste grond, ook een laar genoemd. Het kreeg de naam 'Het Laar'.^{iv} Op de hoogtekaart uit 2013 is nog het reliëf van de voormalige woeste gronden zichtbaar.

Vlak bij de monding van de Regge in de Vecht, ligt een oude motte met een gracht. Het was ongeveer tussen het jaar 450 en 1.049 een slot. Bij de motte werden glas en resten gevonden van een nederzetting die tot 1.499 gebruikt kan zijn.^v Op de hoogtekaart is de motte langs de linkerkant zichtbaar als een ronde heuvel met een gracht.

In 1439 bouwde Rudolf van Laer een huis vlak bij de plaats waar de oude brug over de Regge lag.^{vi} Het daarop volgende huis van het Oude Laer was in 1675 en 1682 niet meer dan een spijker, een kamer voor de heer aan het erve Laermans.^{vii} Twintig jaar later wordt het toenmalige Het Laer beschreven als een '*zeer gering boerrenhuis*'.^{viii} Onderzoek heeft nog niet uitgewezen op welke plekken en in welke periode de gebouwen stonden die 't Laer werden genoemd.^{ix}

Verdediging

Op de motte stond waarschijnlijk het Slot Laer. Dit was in 1380 een versterkt slot, door een ronde gracht omgeven en eigendom van Jutte van den Laer.^x De familie eiste hoge tolgelden van de kooplieden die de Vecht en de Regge afkwamen.^{xi} Dit zinde de bisschop niet en het slot met voorburg werd met de grond gelijk gemaakt en de Van Laeren mochten aan de Vecht geen nieuwe vesting bouwen.^{xii} Sindsdien hebben de gebouwen van de Van Laeren geen verdedigingsfunctie meer.

Economische dragers

Een belangrijk deel van de in de Besthmer marke gelegen gronden behoorde in 1458 tot het huis 'Het Laar'.^{xiii} Dit Oude Laer was waarschijnlijk een boerderij waarvan de bijbehorende omgeving voor agrarische doeleinden werd gebruikt met hooi-, wei- en bouwlanden.

1.2 Aanleg van Het Nieuwe Laer, ca. 1700-1750

1725 Situatiekaart van P. de la Rive met een ontwerp voor de vesting van Ommen.^{xiv} Helemaal links ligt 't Oude Laer langs de Regge en rechts ligt het Nieuwe Laer.

1700 Tekening, door Abraham de Haen van de voorzijde van het Nieuw Laer.^{xv}

Veranderingen en invloeden

Eigenaren

Het Laer was enkele generaties in eigendom van de familie Danckelman. Zij bekleedden hoge functies in Overijssel, Nederland en in Lingen (Duitsland).^{xvi} Het nieuwe Laer werd waarschijnlijk rond 1700 gebouwd en aangelegd door telgen van de familie Danckelman.^{xvii} De tekenaar Abraham de Haen tekende in 1733 het Nieuwe Laer en noteerde: *'Wat het oude Laer aengaet, 'tzelve word gemeenlijk het Laer van Niebrugge bijgenaemd, gelegen zijnde ter plaetze alwaer de Regge zijne wateren in de rivier de Vecht uitloost nabij de Niebrugge. Dit Oude Laer ... is tegenwoordig niet anders als een zeer gering boerrenhuis; het oude gebouw door den oorlog bijna geheel vervallen waardoor desselfs bezittenen ten eenemaele gesloopt. Wat nu aengaet het Nieuwe Laer, dit is aen de Vecht tegenover de stad Ommen gelegen en door mij in den jaere 1732 uitgetekend. Het is een vierkant nieuw gebouw, omtrent dertig jaeren daer van den grond af opgebouwd, niet verre van dit huis ziet men nog den grondslag en puinhoopen van 't oude huis 't (geen) hier plagt te staen, op een vierkant plein, aen drie zijden met een watergraft omringt, en weinig jaeren geleeden door den eigenaer van dit adellijke goed is doen afbreeken, stellende een bak- en bouwhuis op deze grondslagen in de plaats'*.^{xviii} Het landhuis werd voor 1742 bewoond door Adolf Warner Maurits van Pallandt. Johan Lodewijk graaf van Rechteren werd in 1744 eigenaar van Het Laer.

Pronken

Op de Besthmer Marke werd rond 1700 een sierlijk classicistisch park aangelegd, zoals weergegeven op de kaart van De la Rive uit 1725.^{xix} Het landhuis en het park van Het Laer waren met elkaar verbonden door een centrale symmetrieas. Het vierkante huiseiland werd omgeven door rechte grachten en lanen. Volgens het citaat van De Haen in de vorige alinea stonden bij het huis een bak- en een bouwhuis. Het geheel lag in open woeste gronden, waardoor de lanen en het landhuis goed zichtbaar waren.

Economische dragers

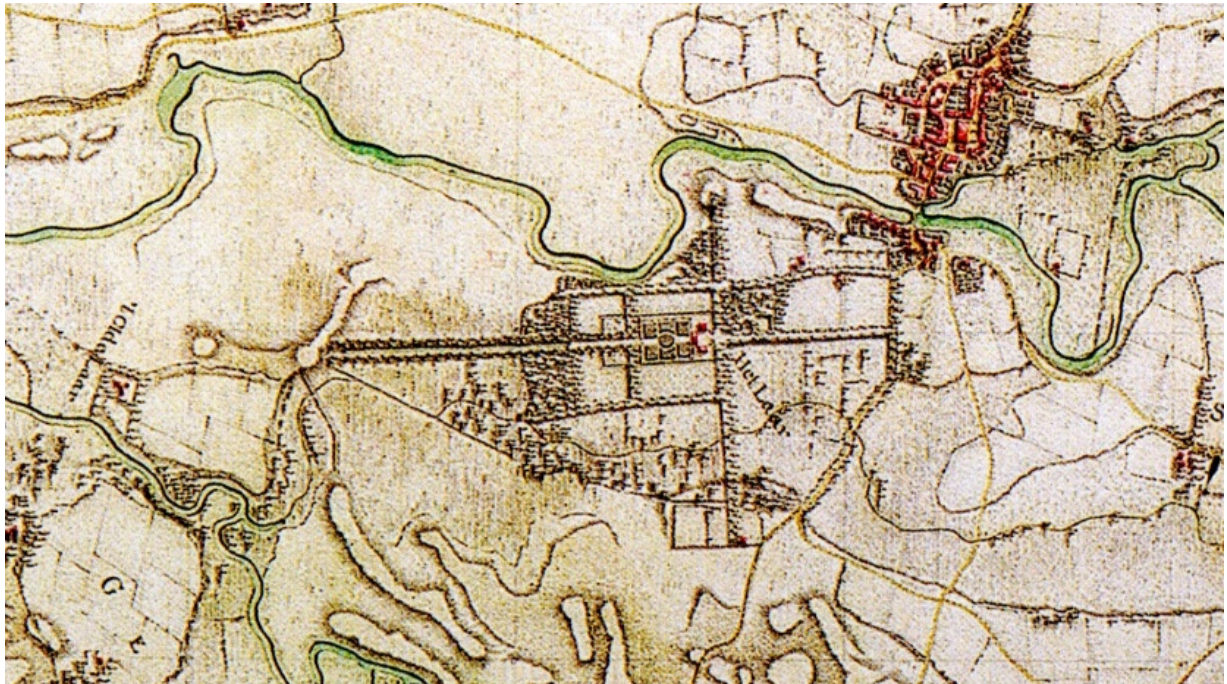
In 1744 woonde Johan Lodewijk graaf van Rechteren op Het Laer met als personeel een hovenier, een kok, een koetsier en drie meiden.^{xx} Over het algemeen was het onderhoud van de nutstuinen een belangrijke taak van de hovenier. Vermoedelijk lagen in 1744 op Het Laer nutstuinen tussen de geometrische tuinpatronen op het huiseiland (zoals rond 1811 uit de eerste kadastrale kaart blijkt^{xxi}). De tuinen werden beschermd door bomen en wallen. Deze beschermden de tuinen waarschijnlijk tegen water, wind en wildvraat.

Volgens de kaart van De la Rive lagen ten oosten van het landhuis door bomen omzoomde bouw- en hooilanden. Ook bij het links op deze kaart weergegeven 't Laer lagen bouw- en hooilanden. De bouwlanden werden waarschijnlijk bemest met plaggen van de woeste gronden, waarop ook het vee grasde. Het huis en erf ten noordwesten van het landhuis werden waarschijnlijk verpacht aan een boer.

Verkeer

Vanuit Ommen reden gasten van de eigenaren via de centrale oprijlaan recht op het landhuis af. Ten noorden van Het Laer lag de weg van Zwolle naar Ommen en ten oosten van Het Laer lag de weg van Ommen richting het zuiden naar Raalte. Uiteraard lag Het Laer dicht bij de brug naar Ommen en de bevaarbare Vecht en Regge.

1.3 De uitbreiding van Het Laer, ca. 1750-1800

Hottingerkaart, gemaakt door M.A. Snoeck 1773-1794.^{xxii}

1770 ca. Tekening door Hendrik Spilman.^{xxiii}

Veranderingen en invloeden

Eigenaren

Na het overlijden van Van Rechteren in 1762, kocht de rijke koopman Jan van Herzele Het Laar.^{xxiv} De dochter van Jan van Herzele, Geertruida Johanna Elisabeth, erfde in 1770 Het Laar. Zij was getrouwd met mr. Hendrik Jacob Schomaker. Na het overlijden van Schomaker werd Het Laar in 1782 publiek geveild. Uiteindelijk werd Johannes Martinus van der Upwich in 1786 eigenaar, maar hij overleed kort daarna. Daarna was Het Laar gedurende ruim 100 jaar in handen van het geslacht Sandberg.^{xxv} Het is onbekend welke eigenaar de hieronder beschreven veranderingen aan het landgoed heeft aanbracht.

Pronken

Het landgoed Het Laar werd tussen 1733 en 1782 verfraaid en had genoeg elementen waarmee de eigenaren konden pronken. Na het overlijden van de toenmalige eigenaar Jacob Schomaker op Het Laar in 1782 verscheen de verkoopadvertentie, waaruit het volgende citaat: *'De HAVEZATHE het LAAR, ...Dit Goed of Ridderhofstede, welk een alleraangenaamste Buitenplaats is, heeft zeer logeable Heeren-Huizing, Koetshuis, Stallen voor Paarden, Beesten, Menagerie, groote kunstig aangelegde Tuin, alle binnen een gracht besloten; voorts een Tuinmans-Wooning, Hooi- en Weilanden, vermaakelijke Bosschen, Laanen, Wandelingen, Kanaalen, Koepel, op de Rivier, Stads-Weiden en Rijweg uitzichthebbende ...'*^{xxvi} Een andere advertentie uit dezelfde periode vermeldde, dat een koepel aan de Vecht lag en het geheel verkocht werd met *'daar ten einde gelegen bergje'*.^{xxvii} De koepel zou bestaan kunnen hebben op het noordelijke einde van de dwarslaan voor het landhuis. Het bergje lag waarschijnlijk aan het eind van het Grand Canal.

De Hottingerkaart laat een Frans classicistische aanleg zien met rechtlijnige formele structuren. Hierbij is de centrale as aan de achterzijde van het landhuis is als Grand Canal doorgetrokken tot aan een heuveltje. Het zicht over het Grand Canal versterkte de relatie van het park met de omgeving en vanaf het heuveltje was uitzicht op de omringende gronden. De geometrische tuin op het huiseiland werd versmald. De inrichting van het voorplein werd symmetrisch door de bouw van een tweede bouwhuis. De dwarslaan voor het landhuis liep in het noorden ook tot aan een heuveltje met uitzicht op de Vecht en Ommen. Waarschijnlijk stond de koepel uit de verkoopadvertentie op deze heuvel.

De vroege landschapsstijl deed haar intrede op een beperkte schaal. In het bos tussen de Vecht en het rechthoekige lanenstelsel is een slingerend pad zichtbaar. Het pad loopt van de dwarslaan naar het westen. Het pad loopt verder in het vierkante bosje ten noorden van het Grand Canal. Op de Hottingerkaart is ook de ronde vijver zichtbaar, die nu nog steeds in het bos ligt.

Economische dragers

Het Laar bracht op diverse manier geld op. Jan van Herzele kocht rond 1762 ook enkele andere erven als onderhorige goederen waaruit inkomsten kwamen.^{xxviii} Een verkoopadvertentie uit 1782 beschreef *'grootte en kleine Boerderijen, te zamen groot ruim 67 Morgen Rhijnlandsch, buiten en behalven noch andere apart verhuurd wordende grootte en kleine Boeren Erven zynde deeze plaats zeer geschikt tot de Jagt, en voorzien van een Eendenkooi ... uitgestrekte visscheryen, Koorn-Tienden en andere aanzienlijke Gerechtigheden ...'*^{xxix} In een andere verkoopadvertentie uit 1782 werd ook het Oude laer aangeboden, met een huis, schuur, bergen, opgaand en eikenhakhouthout, bouw-, weide- en hooilanden. Het Oude Laer werd toen gepacht door Frederik Laarman.

Verkeer

In de verkoopadvertentie uit 1782 stond *'Havezathe het Laar, gelegen aan de Stede Ommen, en aan en tusschen de Rivieren de Vecht en Regge, waarop dagelyks Schepen of Schuiten van en naar Zwolle, naar en uit de Graafschap Benthem, Almelo, Munsterland en andere Plaatsen vaaren en zeilen, zynde voorts gelegen vyf uren van Zwolle aan de groote Post-route van en naar Holland enz.'* Hieruit blijkt, dat het vervoer zowel over water als over wegen plaats vond. Dat dit niet altijd lukte, blijkt uit een brief van de Almelose broer van de eigenaar Johan Lodewijk graaf van Rechteren. De broer schreef op 15 januari 1754, dat de eigenaar Johan *'sijn verblijf op 't Laer niet heeft kunnen houwden, maar is te voet hier (in Almelo) gekomen, met stevels door waeter en ijs gegaen van t'morgens agt tot t' avonts seven uren met veel gevaer, sijnde alles overstroomt en onmogelik te paert of met wagen door te komen'*.^{xxx}

1.4 Periode van het geslacht Sandberg, ca. 1800-1900

1850 Nettekening in kleur.^{xxx}

1861 Monochrome topografische kaart.^{xxxi}

1907 Familiehôtel 't Laar.^{xxxiii}

1916 Overpark van landgoed Het Laar.^{xxxiv}

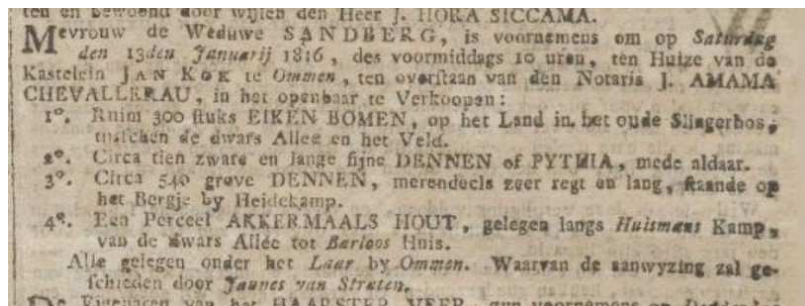
Veranderingen en invloeden

Eigenaren

Het is de periode waarin de telgen van het geslacht Sandberg eigenaar van Het Laar waren. Hun eigendom lag tussen de Vecht en de Regge. Het strekte uit van de Laarmanshoek in het westen tot en met Zeesse in het oosten. De kadastrale kaarten uit 1811-1832 geven aan, dat 't Besthemerveld ten zuiden en de Varsen Markte ten noorden van Het Laar nog collectief eigendom waren van eigenaren en boeren in de omgeving.^{xxxv} In 1847 werd een plan tot verdeling der marke gronden gemaakt en werden de gronden verdeeld onder de daartoe gerechtigde boeren.^{xxxvi}

Pronken

Rondom het landhuis zijn de classicistische lanen en grachten behouden. De rechte zichtlaan voor het huis werd verkort tot een pad zonder laanbomen. Direct ten noorden van deze zichtlaan lag een slingerende vijver met een bosje. Het landhuis werd rond 1850 uitgebreid en verbouwd.^{xxxvii} Het parkje langs de noordkant van Het Laar werd het 'oude Slingerbos' met eiken en dennen. Dit blijkt uit de onderstaande houtverkoopadvertentie^{xxxviii}:

9 januari 1816 verkoopadvertentie hout
Het Laar Overijsselsche courant.

Economische dragers

Uit de bovenstaande verkoopadvertentie blijkt dat hout verkocht werd. De grove dennen van het bergje bij Heidekamp werden aangeprezen om hun lengte en rechtheid. Ook werd akkermaalshout verkocht.^{xxxix} Dit is eikenhout dat uit heggen van eikenhakhout komt. Op de eerste kadastrale kaarten uit 1811-1832 staan diverse percelen en randen als hakhout weergegeven. Het eikenhout diende als brandstof voor de nieuwe stoommachines en de zure schors was een bron van looizuur voor het leerlooien.

De eerste kadastrale kaarten geven aan dat Het Laar voor een groot deel bestond uit weides, hooi- en bouwlanden.^{xl} Daarmee was Het Laar grotendeels zelfvoorzienend, maar er bleven waarschijnlijk ook producten over voor bijvoorbeeld marktverkoop. De boeren op Het Laar betaalden pacht. Bij het vergroten van de kaart uit 1850, lijkt de vijver ten noorden van de gedenknaald op een rogge-ei. Deze vijver zou de eendenkooi geweest kunnen zijn.

Verkeer

Weg tussen Ommen en Vilsteren werd aangelegd rond 1839. Met een ophaalbrug bij 'Oude Laar' en de motte.^{xli} Aan de overkant van de Regge moesten voorbijgangers tol betalen bij het tolhuisje, weergegeven op de kaart uit 1861.

Water

Het gebied van en rondom het huidige Het Laar werd en bleef periodiek nat. De nettekening uit 1850 geeft de natte gebieden weer met een blauwe arcering. De Laarbrug uit ongeveer 1839 was een ophaalbrug, zodat hoge vaartuigen de Regge af konden varen.

1.5 Het Laar als openbaar landgoed, ca. 1900-2000

1900 topografische kaart.^{xliii}

1938-1942 1^e bosstatistiek (donker groen = naald, fel groen = hakhout
blauw = eik, donkergroen = naaldhout, paars = heide, rood/oranje = loofhout)^{xliiii}

1987 topografische kaart.^{xliv}

1898 De Dikke Den vlakbij de gedenknaald.^{xlv}

1936 Het Grand Canal met laanbomen en knuppelbrug.^{xlvi}

Veranderingen en invloeden

Eigenaren

Landgoed Het Laar bleef tot 1901 in bezit bij nazaten van de familie Sandberg. Vermoedelijk werd de eerste gedenknaald in 1901 geplaatst ter herinnering aan het huwelijk van Baron van Dedem met Ada Sandberg.^{xlvii} Deze gedenknaald aan het eind van het Grand Canal is later vervangen.

Van 1901 tot 1910 waren drie Hengelose fabrikanten de eigenaren van Het Laar. Daarna kocht Rudolf Theodorus Baron van Pallandt in 1910 Het Laar voor Fl. 250.000. Het Laar werd hierdoor een onderdeel van het grote landgoederencomplex onder de havezate Eerde, allemaal in handen van de familie Van Pallandt.^{xlviii} In 1924 werden de landgoederen Het Laar en Eerde geschonken aan de Orde van de Ster van het Oosten. Vervolgens werd Het Laar in 1931 weer terug gekocht door één Van Pallandts verre neven, Philip Dirk Baron van Pallandt. Sinds 1932 is de gemeente Ommen eigenaar van Het Laar.

Pronken

Foto's uit deze periode laten een open Grand Canal met strak gesnoeide bomen zien. Over het Grand Canal lag een mooi knuppelbruggetje. Het overpark was in de landschapstijl ingericht, met een hertenweide, solitaire bomen en boomgroepen. Het familiehotel in het landhuis adverteerde met: '*Het Laarsche Bosch met lommerrijke wandelingen in de onmiddellijke omgeving van het Hotel gelegen; bevat prachtige dennen- en beukenbosschen; men vindt hier een droge, gezonde en rustige streek*'. Toen de gemeente Ommen Het Laar kocht, moest de Dikke Den als natuurmonument blijven bestaan. Helaas is de boom intussen bezweken onder ouderdom en in 2015 vervangen door een jong exemplaar.^{xlix} De vlakken van de vierkante spiegelvijvers achter het huis waren gevuld met loofbos en worden vanaf ongeveer 1987 als moeras aangegeven. De spiegelvijvers zijn in 2015 hersteld.

Economische dragers

Het nalatenschap van jhr. Albertus Sandberg werd beheerd door Sandbergstichting en werd onder andere ingezet voor het beheer en onderhoud van Het Laar.ⁱ Daarna richtten drie Hengelose fabrikanten de N.V. Land- en boschbouwmaatschappij 'het Laar' op voor de exploitatie van Het Laar. De exploitatie van Het Laar leverde echter niet genoeg op. Intussen werd het landhuis gebruikt als familiehotel van 1903 tot 1922.ⁱⁱ ⁱⁱⁱ Theodorus Baron van Pallandt stelde het gedeelte rond Ada's hoeve in 1931 ter beschikking van een trainingscentrum van de Nederlandse Padvinders Vereniging.ⁱⁱⁱⁱ Nadat de gemeente Ommen in 1932 eigenaar werd, werd het landhuis verhuurd aan B.P.S.A. Stom van 's Gravenzande en zijn dochter, "De Freule". De Freule bewoonde Het Laar tot haar dood in 1972.^{lv} Daarna kreeg het landhuis verschillende huurders. Landgoed Het Laar werd een openbaar park en verhoogt op deze manier de waarde van de woonomgeving. Het areaal aan naaldbos nam sterk toe. De kaart van de 1^e bosstatistiek laat zien wat voor bossen zich op Het Laar bevonden. Grove den werd voornamelijk gebruikt om mijngangen mee te stutten. Het rabattenbos langs de zuidrand van Het Laar werd gebruikt voor hakhout-productie. De sierbossen langs de noordkant van de rechthoekige tuin bestonden voornamelijk uit jonge eikenbomen.

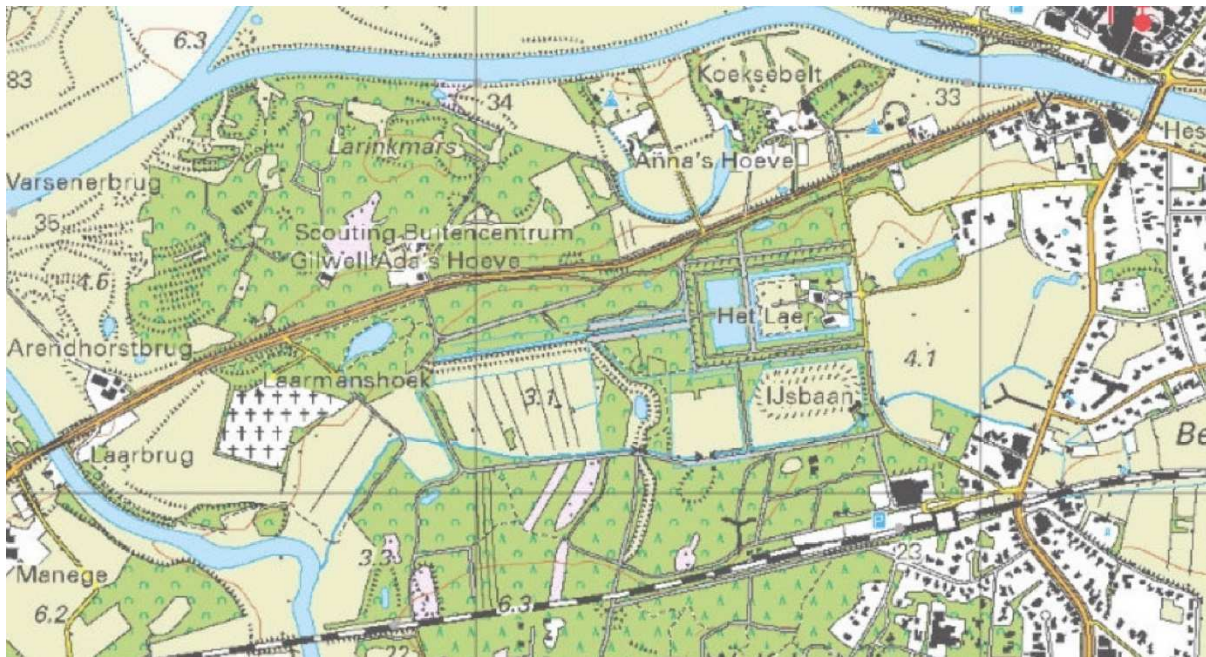
Verkeer

Ten zuiden van Het Laar werd een spoorlijn aangelegd en Ommen kreeg vlakbij de Hammersweg een eigen station. De rivieren de Vecht en de Regge werden steeds meer gebruikt voor recreatie.

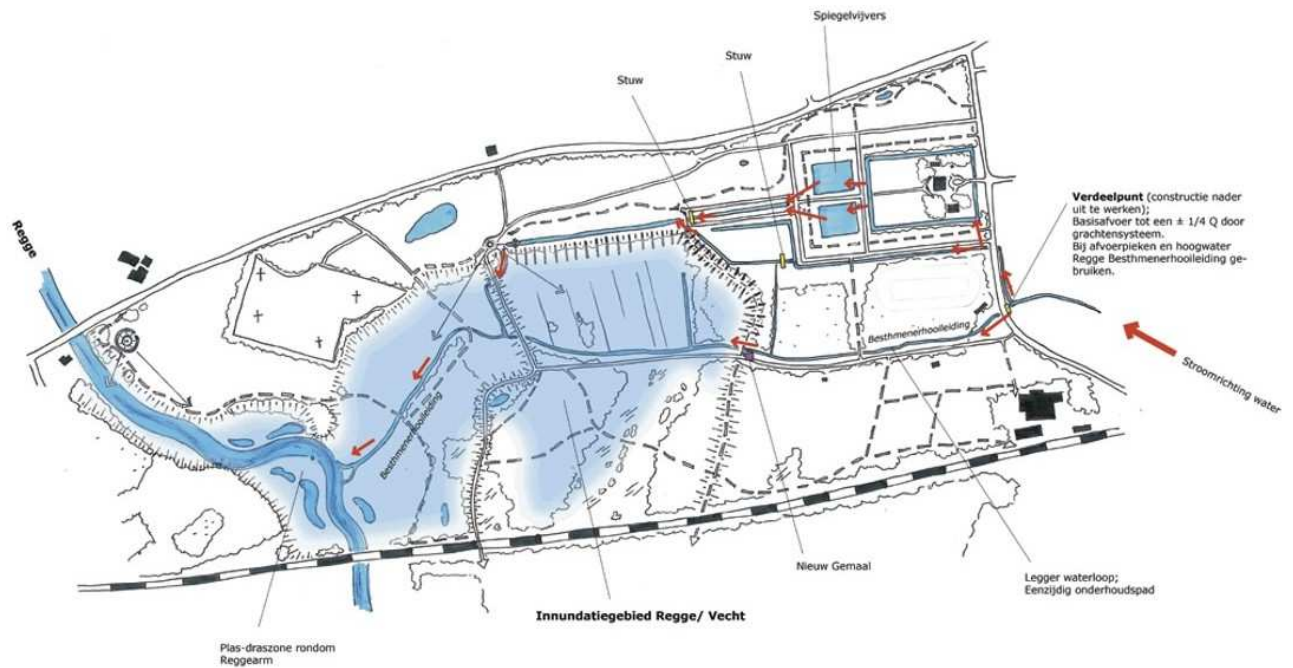
Natuur en recreatie

De gemeente Ommen gaf wandelkaarten uit voor wandelaars op Het Laar.^{lv} Op de vijvers en plassen werd geschaatst. Daarvoor werd later ten zuiden van het landhuis een ijsbaan aangelegd. Eén weide is een sportveld geworden.

1.6 Natuur en waterberging op Het Laar, ca. 2000 tot 2017

2016 Topografische kaart^{vi}

2000 Ca. Plankaart van Parklaan landschapsarchitecten voor waterbergingsfunctie op Het Laar^{vii}

Veranderingen en invloeden

Eigenaren

De gemeente Ommen is nog steeds eigenaar van Het Laar en stelt het landgoed open voor publiek.

Pronken

Het huis wordt verhuurd aan een cateraar voor geplande horeca als trouwerijen en vergaderingen. De tuinen van het landhuis hebben een representatieve functie. Het beheer van het landgoed van Het Laar is gericht op het behoud en herstel van de cultuurhistorische en ecologische waarden.

Economische dragers

De gemeente Ommen verhuurt het landhuis. Bij de Laarmanshoek is op een hoog gelegen gedeelte een begraafplaats aangelegd. De houtopbrengsten worden gebruikt voor het dekken van de kosten voor het beheer van het landgoed. De aanwezigheid, uitstraling en toegankelijkheid van Het Laar verhogen de belevingswaarde van de woon- en leefomgeving.

Het Laar heeft een geschiedenis van overstromende rivieren. Om economische schade door toekomstige overstromingen te voorkomen, had het Waterschap Vechtstromen behoefte aan het vergroten van de waterbergingscapaciteit. Het bureau Parklaan landschapsarchitecten heeft hiervoor een plan ontwikkeld. Hiervoor zijn de vierkante vlakken achter het landhuis spiegelvijvers geworden, zijn de watergangen hersteld en is een waterkerende dijk door het landgoed aangelegd. De waterveiligheid is verhoogd in combinatie met het herstel van cultuurhistorische elementen, het verhogen van de natuurwaarden en verfraaien van het landgoed.

Water

Sinds de uitvoering van de waterbeheerplannen van het Waterschap Vechtstromen heeft landgoed Het Laar een stabiel oppervlaktewaterpeil en grondwaterpeil. De spiegelvijvers en het Grand Canal zijn onderdeel geworden van een waterbergend en -afvoerend systeem. Hierdoor hebben de spiegelvijvers en het Grand Canal stromend water.

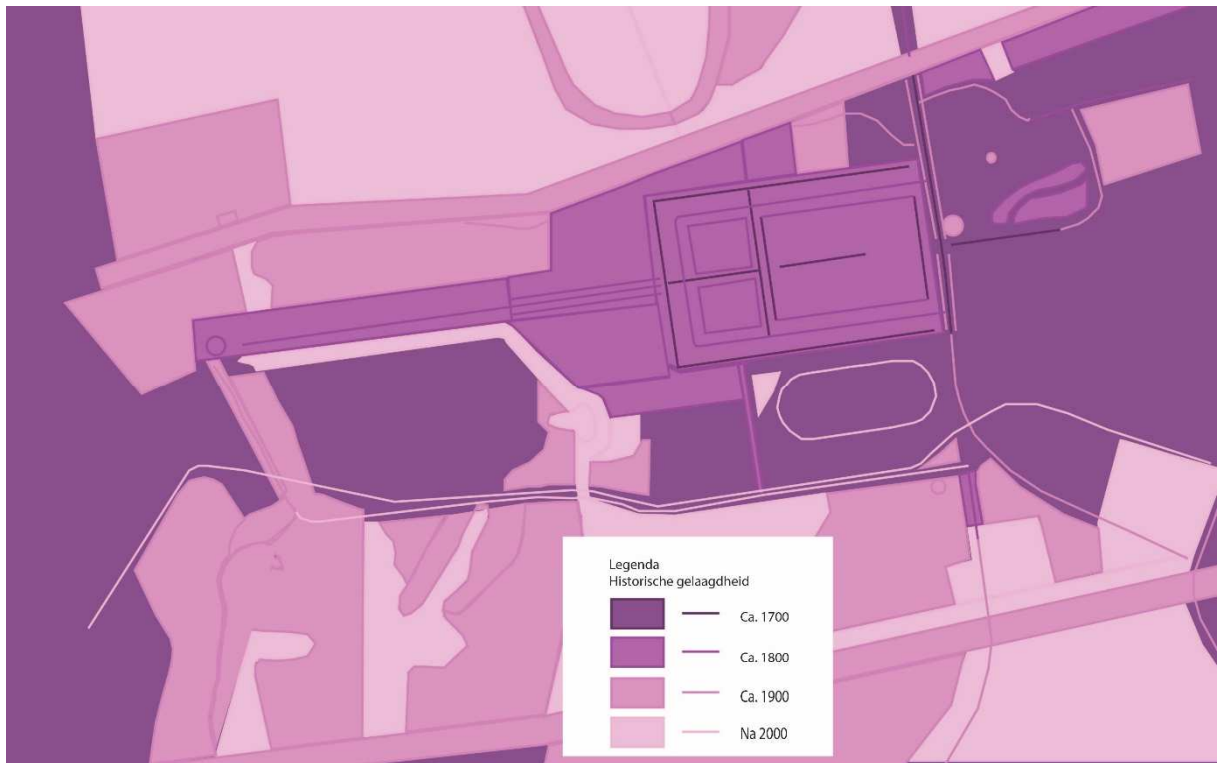
Recreatie

Op het landgoed Het Laar zijn verschillende sportvoorzieningen aangelegd. De weide ten zuiden van het landhuis, is geschikt gemaakt voor het gebruik als een ijsbaan van natuurijs. Scholen en sportverenigingen maken gebruik van het sportveld dat naast de ijsbaan ligt. Ada's hoeve, ten noorden van de Zwolseweg, is een scouting-buitencentrum geworden. Het noordelijke deel van het overpark is ingericht als hertenweide. Het park wordt veel gebruikt door wandelaars en omwonenden.

Natuur

Landgoed Het Laar heeft een grote variatie aan natuurlijke biotopen. Het bestaat uit jonge en oude bomen, droge en natte, zonnige en schaduwrijke, open en dicht begroeide, grazige en beboste delen. Hierdoor biedt het ruimte aan een groot scala aan flora en fauna.

2 Historische gelaagdheid

Kaart met de historische gelaagdheid van Het Laar.

Toelichting bij de kaart met de historische gelaagdheid

- Ca. 1700:
  - De binnenste rij bomen van de bomenrand om het rechthoekige binnenterrein komt waarschijnlijk overeen met de huidige buitenste rand van de rechthoek.
  - Gebieden die sinds de aanleg van Het Laar hun open karakter hebben behouden, zijn geplaatst onder de periode van ca. 1700. Alle open gebieden zijn sinds 1700 ontgonnen en daarna omgezet in weides, hooi- of bouwlanden.
- Ca. 1800
  - Op de kaart uit 1785 staan direct rondom het rechthoekige huiseiland geen bomen ingetekend. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 wordt de rand rondom de tuin weergegeven als bos. Ook de huidige lanen staan op deze kadastrale kaart als bos aangegeven. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 zijn op de dwarslaan voor het landhuis en de centrale zichtlaan voor het huis bomen in driehoeks-verband ingetekend. Deze vakken worden door het kadaster aangeduid als “dennenbosch”.
  - De laan tussen de ijsbaan en het huiseiland zou ook zuidelijker gelegen kunnen hebben. De Hottingerkaart is te onnauwkeurig om te kunnen concluderen welke lanen uit 1785 nu nog aanwezig zijn op Het Laar.
  - Waarschijnlijk zijn verschillende watergangen aanwezig. Op de historische kaarten zijn deze echter nauwelijks te onderscheiden van erf grenzen of paden.
- Ca. 1900
  - De Ijskelder dateert uit de 19^e eeuw. Exacte bouwperiode is onbekend. Het bos rond de ijskelder ontstond tussen 1832 en 1850.
  - De vijver ten noorden van de gedenknaald zou de eendenkooi geweest kunnen zijn. Op de kadastrale kaart uit 1811-1832 staat op deze plek namelijk een los bosje weergegeven. Op de kaarten uit 1850 en 1851 lijkt het alsof de vijver de vorm van een roggenei heeft.
  - Het huidige slingerende fietspad volgt ongeveer de slingering van het slingerpad door het oude Slingerbos langs de Zwolseweg. In het reliëf van het Slingerbos (AHN-kaart, blz. 6) is het slingerpad zichtbaar.
- Ca. 2000
  - Verschillende watergangen zijn op de topografische kaarten lastig te traceren. Er is gekozen voor het uitgangspunt, dat deze watergangen zijn aangelegd tussen 1900 en 2000.

3 Tuinhistorische monumentenwaarden

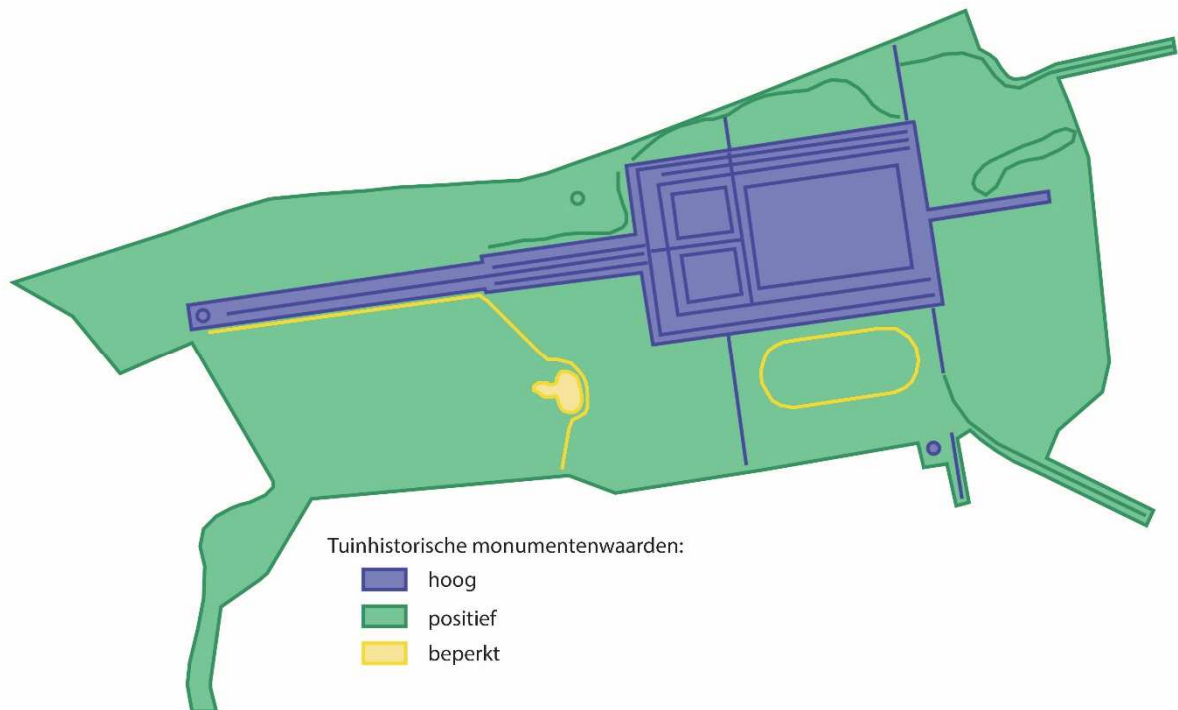
De tuinhistorische monumentenwaarden van de landschapselementen worden voornamelijk bepaald door:

- Zeldzaamheid
- Gaafheid
- Ouderdom
- Functie
- Bijzondere gebeurtenissen

Definities van de tuinhistorische monumentenwaarden^{lviii}:

- Hoge tuinhistorische waarden: van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van de aanleg (blauw).
- Positieve tuin waarden: van belang voor de structuur en/of de betekenis van de aanleg (groen).
- Indifferente/bepaalde tuinhistorische waarden: van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van de aanleg (geel).

- Het Laar heeft als geheel van elementen een hoge monumentenwaarde:
  - Omdat de formele hoofdstructuren en het 18^e-eeuws buitenplaats-ensemble zeer gaaf bewaard zijn gebleven.
  - Het gebied een lange bewoningsgeschiedenis kent en zeer oude onderdelen heeft.
- De afleesbaarheid van de historische gelaagdheid van Het Laar is hoog:
  - Omdat het historische reliëf en de aardwerken zeer gaaf bewaard zijn gebleven.
  - Omdat een groot deel van de historische percelen nog herkenbaar is.
- De esthetische waarden van Het Laar zijn positief:
  - Omdat de lanen, wallen, grachten en het Grand Canal structuur bieden aan het parkbeeld.
  - Omdat het parkbeeld verruigd is, waardoor visuele verbindingen en de allure beperkt zijn.
  - Omdat de vroeg landschappelijke aanleg van het slingerbos in een natuurlijk bos verstopt ligt.
- De architectonische waarden van Het Laar zijn positief:
  - Omdat het een mooie voorbeeld is van de architectonische ontwikkelingen in Nederland.
- De horti-culturele waarden van Het Laar zijn positief:
  - Omdat enkele lanen en elementen in de landschapsstijl uit oude bomen bestaan.
  - Omdat nog elzenhakhout aanwezig is.
  - Omdat aanwezige beplanting uit gangbare en inheemse soorten bestaat.

Kaart met de tuinhistorische monumentenwaarden van het rijks monumentale deel van Het Laar

Toelichting bij de kaart van de tuinhistorische monumentenwaarden:

- Hoge monumentenwaarden hebben de formele/classicistische landgoedstructuren uit de 18^e eeuw
  - Omdat deze de basis vormen van de oudste parkaanleg en behouden zijn gebleven toen de landschapstijl haar intrede deed. De waardevolle classicistische landgoedstructuren bestaan uit wallen, greppels, paden, lanen, grachten en sloten.
- Positieve monumentenwaarden hebben de parkstructuren in de landschapstijl
  - Omdat de oudste landschappelijke structuren van het slingerbos dateren uit de 18^e eeuw en een restant zijn van een uitgebreidere aanleg.
  - Omdat de landschappelijke structuren van het overpark en het westelijke deel van het landgoed uit de 19^e eeuw beeldbepalend zijn in de open parkdelen en een restant zijn van een fraaiere aanleg.
- Beperkte monumentenwaarden hebben de parkstructuren die na 1932 zijn aangelegd
  - Omdat de structuren van de ijsbaan, de kikkervijver en de waterkerende dijk jong zijn.

4 Doelen en wettelijk kader voor beheer

4.1 Doelen van het beheer van Het Laar

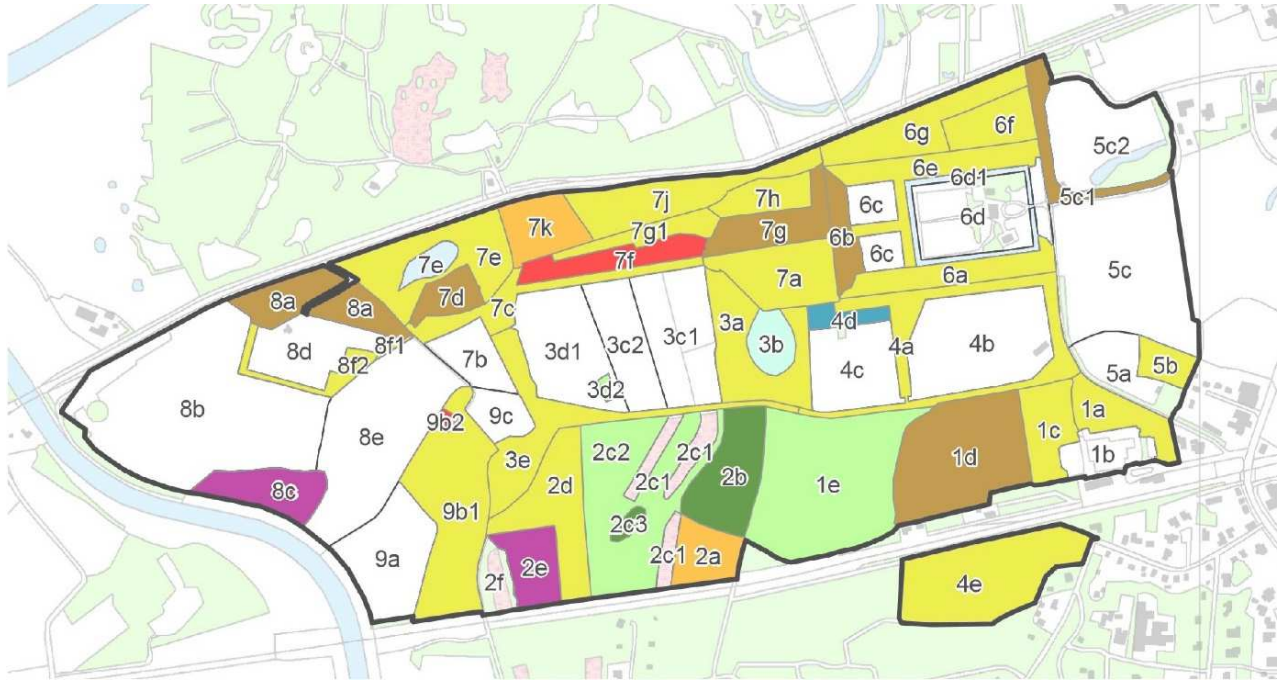
- Behoud van de toegankelijkheid:
  - Bewandelbare paden en waar nodig berijdbare paden
  - Voldoen aan de wettelijke aansprakelijkheid en zorgplicht
    - Veilige en bruikbare bruggen
    - Veilige bomen langs de paden
- Behoud van waardevolle cultuurhistorische elementen:
  - Lanen
  - Greppels en wallen
  - Grand Canal en spiegelvijvers
  - Bosvijvers
  - Paden
  - Open gebieden
  - Hakhout
- Behoud van ecologische waarden:
  - Heide- en gagelvelden
  - Hakhoutpercelen
  - Bloemrijke graslanden
  - Afwisseling zonnige, open en begroeide oevers
  - Verschillende soorten bos

Dit beheerplan bestaat uit:

- Tuinhistorisch onderzoek, een analyse van de historische gelaagdheid, een tuinhistorische waardering en een verjongingsplan voor lanen.
- Een bundeling met aanvullingen van informatie uit:
  - De werkomschrijving uit het rapport 'Inspectierapport en werkomschrijving BRIM 2017; Monumentnummer 513542'.
  - Definitief ontwerp Waterveiligheid Laarmanshoek Ommen van Parklaan landschapsarchitecten, februari 2012.
  - Conceptrapport versie 3.00, 1 januari 2014: 'Het Laar; lanenplan' Boscomplex Het Laar, een lanenplan voor de toekomst voor de periode 2014 t/m 2044. Afdeling Openbaar Gebied – Team Infrastructuur, Grond en Gebouwen. Gemeente Ommen
  - Werkplan lanenplan, 2015; Openbaar Gebied Infra (OG), Gebouwen en Gronden (IGG). Gemeente Ommen.
  - Beheerplan Bossen en Natuurterreinen 2009-2018, Bosgroep Noord-Oost Nederland, projectnummer 08226175.

Losse bijlagen:

- Archeologisch booronderzoek in het plangebied Laarmanshoek te Ommen, gemeente Ommen.
- Beheerplan Bossen en Natuurterreinen 2009-2018, Bosgroep Noord-Oost Nederland, projectnummer 08226175.

Kaart met de beheervakken van Het Laar (bron: gemeente Ommen).

Kaart met het definitieve ontwerp voor Het Laar (bron: ParkLaan landschapsarchitecten)

4.2 Wettelijke aansprakelijkheid en zorgplicht

Als gedocumenteerd door de gemeente Ommen:

De gemeente Ommen is eigenaar en beheerder van het lanenstelsel en verantwoordelijk voor haar bomen. Wanneer staande bomen dood zijn of dode takken in de kronen van bomen aanwezig zijn langs openbare (wandel)- wegen, fiets- en ruiterspaden, is sprake van gevaarlijke situaties en kan de gemeente Ommen aansprakelijk worden gesteld.

Vanuit schuldaansprakelijkheid kan de gemeente worden verweten dat dood hout uit de boom kan vallen en gebruikers van het bos immaterieel of materieel letsel kunnen oplopen. Er is sprake van een causaal verband (art. 6:98 uit het BW) of anders gezegd er bestaat een oorzakelijk verband tussen een daad en een schade. Bij schuldaansprakelijkheid en pseudo-risicoaansprakelijkheid moet worden aangetoond of er sprake is van schuld en in welke mate de schuld aan de schadeveroorzaker kan worden toegerekend. De bewijslast dat er geen sprake is van een situatie als waarvoor de wet hem aansprakelijk heeft gesteld ligt bij de schadeveroorzaker.

Bij aansprakelijkheid voor bomen gaat het om schuldaansprakelijkheid. In gevallen van verhoogde gevaarstelling gaat het om pseudo-risicoaansprakelijkheid. Degene die schade heeft geleden door een boom moet bewijzen dat de schade de boomeigenaar kan worden verweten.

De wijze waarop de schadelijder kan bewijzen dat de boomeigenaar aansprakelijk is, is via de algemene regeling van de onrechtmatige daad. De schadelijder kijkt of de boomeigenaar kan worden verweten of hij onvoldoende zorg heeft besteed aan de betreffende boom of een tak.

In het artikel 6:162, lid 2 uit het Burgerlijk Wetboek wordt gesproken over de maatschappelijk, betamelijke zorgvuldigheid en vormt een privaatrechtelijke aangelegenheid.

Publiekrechtelijk zijn er in het BW drie zorgplichten geregeld:

1. Algemene zorgplicht:
Naast het normale onderhoud moet ook regelmatige controle plaatsvinden op zichtbare uitwendige gebreken van bomen. De controle dient systematisch en structureel te geschieden.
2. Verhoogde zorgplicht:
Dit geldt op locaties met verhoogde gevaarstelling (een omgeving waar het te voorzien is dat de kans groot is op schade), minimaal eenmaal per jaar dient een controle te worden verricht.
3. Onderzoeksplicht:
Na constatering dat een boom uitwendige, zichtbare gebreken heeft of andere aanwijzingen voor de aanwezigheid van gebrekkige bomen in de directe omgeving bestaat de wettelijke verplichting tot aanvullend (inwendig) onderzoek

Overige wettelijke regelingen met betrekking tot bomen:

Ook is wettelijk geregeld op welke wijze een schade moet worden vergoed wanneer schade is geleden. Daarnaast bestaan er diverse wetsartikelen om de belangen van de burgers te beschermen.

4.1 Wet en regelgeving flora en fauna

Als gedocumenteerd door de gemeente Ommen:

De bomen die geplant zijn tussen 1850 – 1920 vormen een belangrijk aandachtspunt vanwege de fauna-wetgeving. Ze kunnen beschermd zijn vanwege de aanwezigheid van vleermuizen, boommarters en holenbroeders en in mindere mate de flora. Voor de aanvang van bijvoorbeeld het verjongen van de lanen moet eerst een inventarisatie worden uitgevoerd van de aanwezige fauna en flora. Aan de hand van de resultaten kan hiermee rekening worden gehouden bij het behoud- en herstel van de lanen.

De input van de inventarisatiegegevens worden in nauw overleg met vrijwilligers als of niet van de natuur- en milieuvereniging De Vechtstreek aangereikt.??

Het onderhoud, het verwijderen van dood (val)- hout moet buiten het broed- en overwinteringsperiode plaatsvinden. Door een fasegewijze aanpak blijven bomen met holen aanwezig en kunnen dieren als vleermuizen, boommarters of holenbroeders naar andere migratiemogelijkheden uitwijken.

5 Beheer en verjongen van lanen

5.1 Geschiedenis van de lanen

Datering van de lanen

De inmetingskaart van de huidige situatie is zo nauwkeurig mogelijk over de historische kaarten heen gelegd. Het resultaat daarvan is hiernaast weergegeven voor de historische kaarten uit 1725 en 1773-1794. Deze historische kaarten geven vaak een globale weergave van de situatie weer. Hierdoor kunnen niet altijd harde conclusies worden getrokken bij het vergelijken van de historische situaties met die van nu. Het resultaat van de analyse van de historische gelaagdheid van de lanen is weergegeven op de analysekaart. Achtereenvolgens ontstonden de huidige lanen:

- Ca. 1700: Op de twee bovenste kaarten komen vijf lanen overeen met de huidige situatie. De westelijke dwarslaan tussen het Grand Canal en de spiegelvijvers (6cd) en de dwarslaan tussen de spiegelvijvers en het huiseiland (6b1). De laan tussen de huidige spiegelvijvers (6c). Ook binnenste twee lanen van de lange oost-west lanen lijken samen te vallen met de huidige buitenste lanen van het rechthoekige parkdeel (6a2 en 6e2).
- Ca. 1800: De lanen langs beide kanten van het Grand Canal (7a en 7g) staan voor het eerst op de kaart uit 1785.
- Ca. 1811-1832/1900: De huidige binnenste lanen rond de rechthoekige tuinaanleg staan op de eerste kadastrale kaart vermeld als “bosch” (6a1, 6b1 en 6e1). De voorlaan en dwarslaan staan in de tabellen van de bijbehorende kadastrale leggers als “dennenbosch” geïndiceerd, maar zijn op de kaart als laanbomen in driehoeks-verband op dezelfde kaart ingetekend. Dat betekent in ieder geval dat deze lanen na 1785 zijn aangelegd en waarschijnlijk tussen 1811-1832 aanwezig waren.
- Van de Reggemarsdijk zijn geen historische kaarten gevonden waarop dit pad als laan staat weergegeven.

Plantverbanden

- Aan het eind van de 17^e eeuw werden de rechte lanen vaak in vierkants- of quinconce-verband aangelegd. Op de kaart uit 1725 lijkt sprake van enkele quinconce-verbanden en op de kaart uit 1785 zijn driehoeks-verbanden getekend. De weergave van de lanen op de kaarten uit 1725 en 1785 zijn echter meer een indicatie van de aanwezigheid van lanen, dan een weergave van plantverbanden. De buitenste bomenrijen van deze lanen uit 1725 en 1785 zijn verdwenen.
- De huidige laan tussen de spiegelvijvers (6c) staat op de kaarten uit 1725 en 1785 in driehoeks-verband weergegeven. De locaties van de andere huidige lanen rondom de spiegelvijvers (6b1, kregen voor het eerst bomen als beplanting op de eerste kadastrale kaart uit 1811-1832, maar staan echter als bos weergegeven. Op latere topografische kaarten staan ze wel als lanen ingetekend, maar dermate onregelmatig dat geen plantverband zichtbaar is. De historische gegevens zijn echter onbetrouwbaar. Momenteel hebben deze lanen aan beide zijden van het pad twee rijen bomen in driehoeks-verband.
- De lanen aan beide kanten van het Grand Canal worden op de kaart uit 1785 in driehoeks-verband weergegeven. De kadastrale kaart uit 1811-1832 vermeldt bos langs het Grand Canal. Het huidige plantverband in en tussen de lanen is dwars op het pad en vergelijkbaar met een vierkants-verband.
- De laanbeplanting langs de Reggemarsdijk verschilt per deel van het pad. Langs het oostelijke deel staan aan beide zijden van het pad een enkele rij zonder consequent plantverband. Langs een deel van het middelste gedeelte van de Reggemarsdijk is de zuidzijde te nat voor laanbomen, waardoor alleen aan één zijde beplanting mogelijk is. De rest van de Reggemarsdijk heeft aan beide zijden van het pad een onregelmatige laanbeplanting.

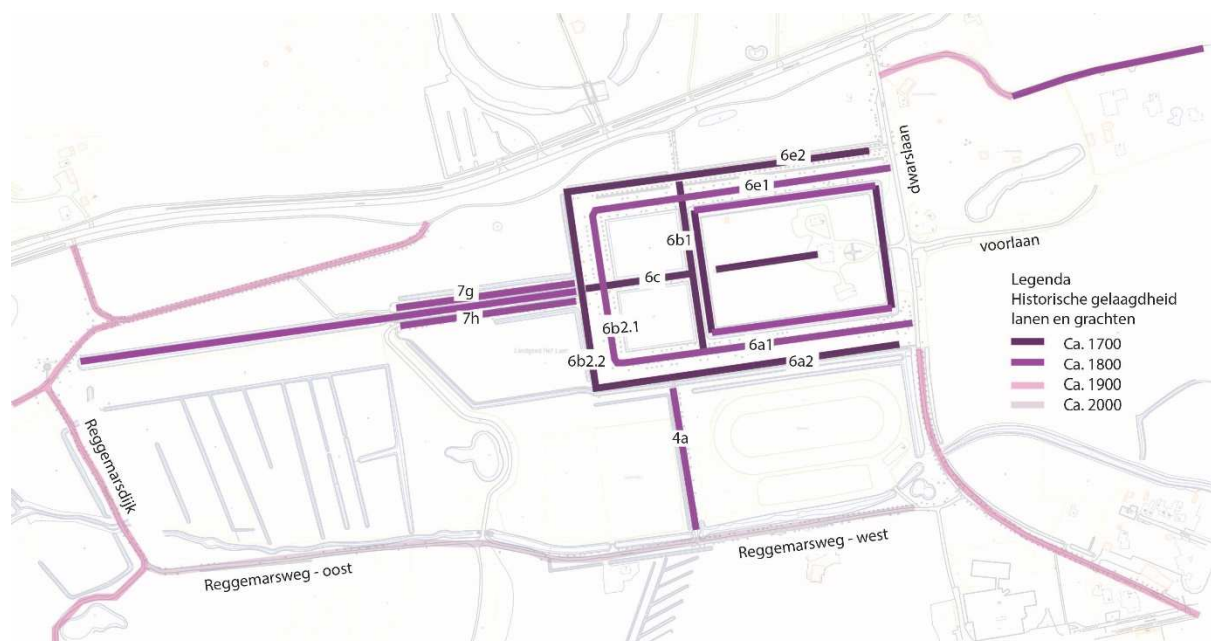
Boomsorten

In het verleden was sprake van verschillende soorten laanbomen op Het Laar. In 1816 werden “eikenboomen” aangeboden in een verkoopadvertentie. Op de eerste kadastrale kaart staan de bomen op de dwars- en voorlaan aangegeven als “dennenbosch”. De overige lanen worden “bosch” genoemd en stonden er waarschijnlijk loofbomen. Tijdens de eerste bosinventarisatie tussen 1938 en 1940 was sprake van oude eiken- en beukenlanen. De huidige lanen bestaan uit zomereiken, behalve de beukenlanen 6b1 en 6b2. Langs de Reggemarsdijk staan voornamelijk zomereiken als laanbomen. Langs het oostelijke deel staat een rij beuken. Het grootste deel van het pad wordt geflankeerd door laaneiken.

1725 Kaart met ontwerp voor de vesting met recente inmeting.^{lix}

1785 Hottingerkaart met in het grijs een recente inmeting.^{lx}

2017 Analysekaart van de historische gelaagdheid van de lanen, paden en grachten.

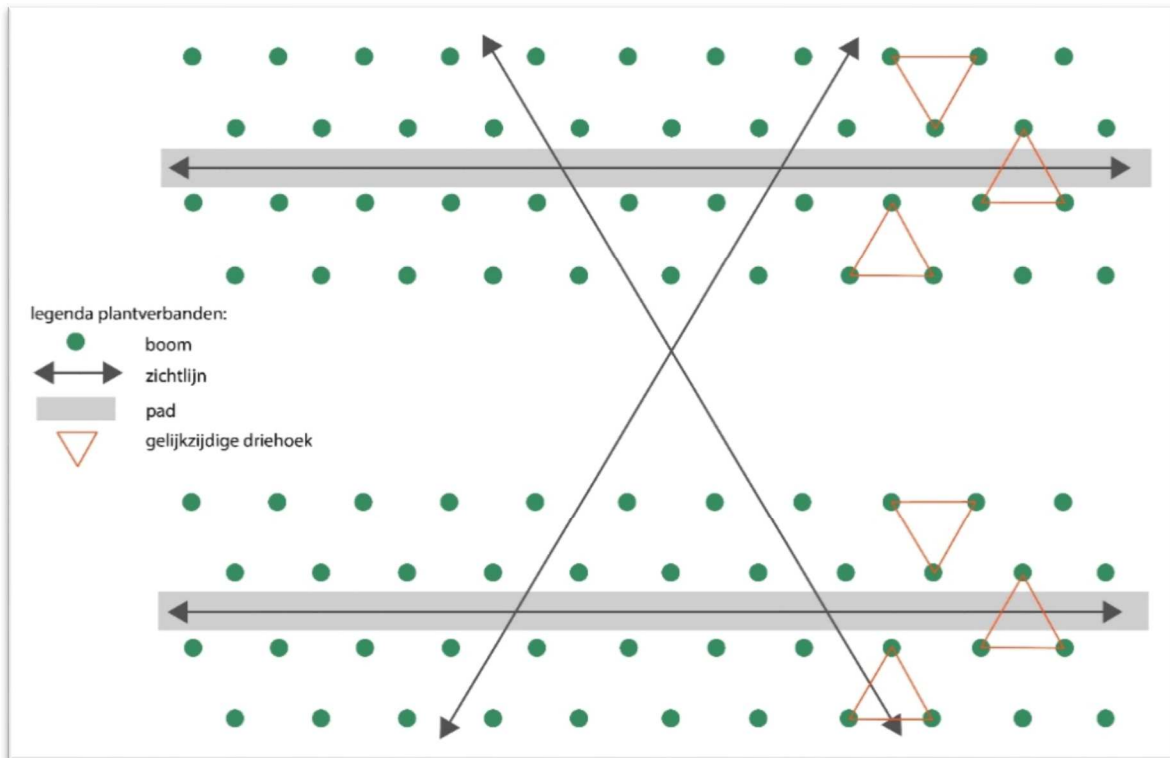

1811-1832 Details van de kadastrale kaart van de voor- en dwarslaan.^{lxi}

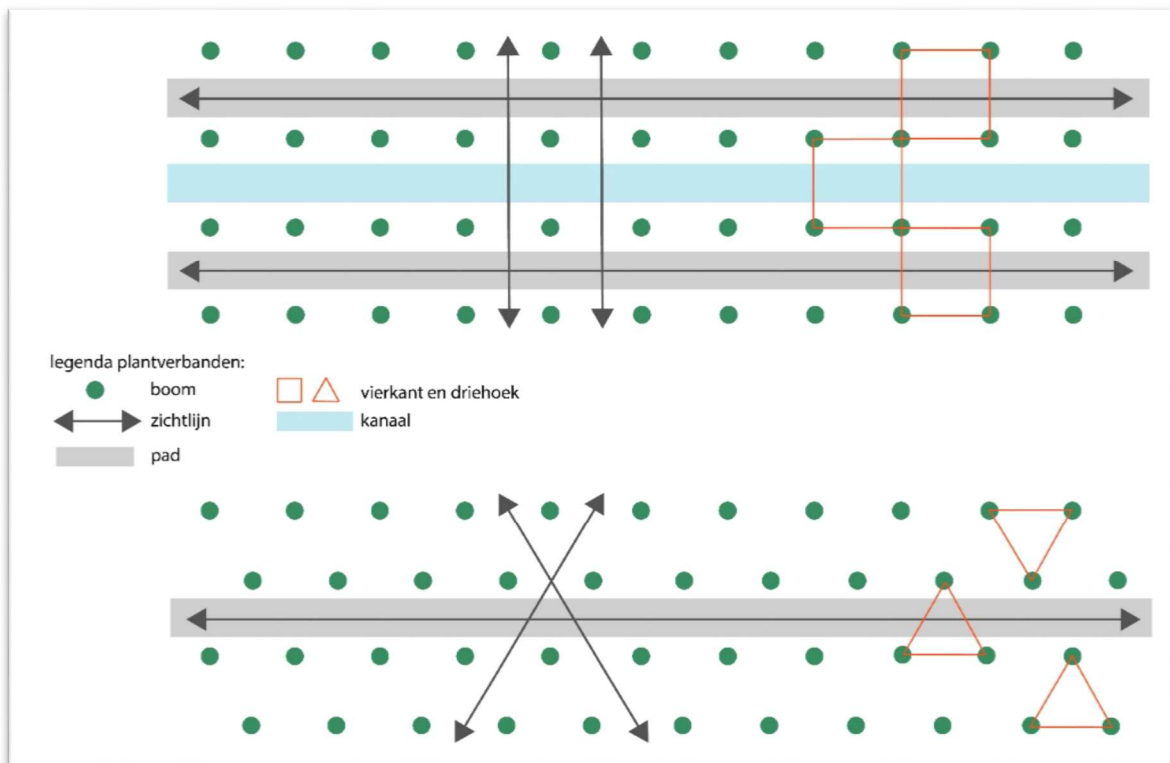

1938-1942 1^e bosstatistiek.^{lxii} (blauw = eik, zwart = beuk, fel groen = hakhout)

5.2 Visie voor het verjongen van lanen

a. Schematisch bovenaanzicht van naast elkaar gelegen lanen met driehoeks-verbanden (6a1 met 6a2, 6b2.1 met 6b2.2, 6e1 met 6e2).

b. Schematisch bovenaanzicht van twee lanen, waarvan de bovenste laan met vierkants-verbanden (7h en 7g) en de onderste laan met driehoeks-verbanden (6b1, 6c).

Uitgangspunten voor het verjongen van lanen

1. Richtinggevend zijn de historische gegevens over:
  - a. Plantverbanden
  - b. Plantafstanden
  - c. Boomsoorten.
2. De herstelde lanen moeten het landgoed verfraaien en de cultuurhistorische waarde verhogen:
  - a. Door het afstemmen van de plantverbanden tussen lanen onderling en de omgeving.
  - b. Door het afstemmen van de plantverbanden tussen bestaande en nieuwe lanen.
3. Behoud van symmetrie t.o.v. de centrale symmetrieas van Het Laar: de formele lanen die spiegelen tegelijk verjongen.
4. Een formele laan wordt geheel vervangen, zodat de eenheid en structuur binnen een formele laan blijft behouden.

Plantverbanden

In het verleden was in tuinen, aangelegd in de 18^e eeuw, vaak sprake van vierkante of rechthoekige compartimenten. De compartimenten waren soms omringd door lanen met twee rijen bomen aan beide kanten van het pad. Dat was bijvoorbeeld in de 18^e eeuw het geval op Landgoed Eerde. De bomen stonden in rijen van twee of meer bomen, loodrecht op het pad. De bomen vormden een vierkant plantverband, met zichtlijnen rechtdoor over het pad en loodrecht op het pad. Op de historische kaarten uit de 18^e eeuw staan de bomen in driehoeks-verband, maar de weergaven van de plantverbanden op deze kaarten zijn niet betrouwbaar. Aan beide kanten van het Grand Canal zijn de huidige laanbomen in haakse lijnen met elkaar verbonden. Dit lijkt op het vierkantsverband.

Bij het verjongen van beide lanen langs het Grand Canal zal het huidige plantverband, het vierhoeks-verband, worden aangehouden (7g en 7h).

Over de lanen rond het huiseiland en de spiegelvijvers van Het Laar zijn alleen onbetrouwbare historische gegevens beschikbaar die wijzen op driehoeks-verbanden tussen de laanbomen. In de huidige situatie hebben alle oude en verjongde lanen een driehoeks-verband. Voor een mooi laanbeeld zijn zichtlijnen en uniformiteit belangrijk. Voorzetting van het driehoeks-verband draagt het meest bij aan een mooi laanbeeld.

Bij het verjongen van de formele/classicistische lanen rond het huiseiland en de spiegelvijvers zal het huidige plantverband, het driehoeks-verband, worden aangehouden (4a 6a1, 6b1, 6b2.1, 6b2.2).

Op de Reggemarsdijk en Reggemarsweg verschilt het plantverband per laandeel en zijn geen historische gegevens bekend.

Bij verjonging zal de huidige situatie van de verschillende delen van de laan leidend zijn.

Plantafstanden

Voordat in 1820 in Nederland het metriek stelsel werd ingevoerd, had iedere regio eigen meeteenheden. Veel gebouwen en landgoederen bestonden de afmetingen uit een meervoud van de roede. De Sallandse roede kwam overeen met 4,53 meter. De huidige plantafstanden tussen de laanbomen zijn niet consequent verbonden aan de historische Sallandse roede. Op enkele lanen komt een gemiddelde plantafstand van 5,10 meter voor, ongeveer overeenkomend met 16 historische Sallandse voet. De schaal van de historische kaarten uit de 18^e eeuw geven een indicatie van de aanwezige lanen. De schaal van de kaarten was te groot om precieze aantallen en plantafstanden van bomen weer te geven. De gemiddelde plantafstanden van de huidige lanen zijn bekend.

Per laan zullen de huidige gemiddelde plantafstanden worden aangehouden (4a 6a1, 6b1, 6b2.1, 6b2.2, 7g en 7h).

Op de Reggemarsdijk en Reggemarsweg verschillen de huidige plantafstanden per laandeel en zijn geen historische gegevens bekend.

Bij verjonging zal de huidige situatie leidend zijn.

Boomsoorten

In 1816 werden eikenbomen uit het slingerbos te koop aangeboden. De formele lanen die in de komende tijd verjongd moeten worden bestonden rond 1811 waarschijnlijk uit loofbomen. Voor het landhuis stonden destijds waarschijnlijk dennen als laanbomen. Over de verkoop van het stamhout van de laanbomen is geen informatie gevonden. In 1938-1942 waren eiken en beuken de laanboomsoorten van de formele lanen. Ook nu bestaan de oude formele/classicistische lanen uit eiken en beuken. De groeiomstandigheden van de huidige oude groene beukenlaan zijn geschikt voor verjonging met groene beuken. Ook de huidige zomereikenlanen zijn geschikt voor verjonging met dezelfde soort.

De formele lanen zullen verjongd worden met dezelfde soort bomen, als waar de lanen nu uit bestaan (4a 6a1, 6b1, 6b2.1, 6b2.2, 7g en 7h).

Op de Reggemarsdijk en Reggemarsweg verschilt de boomsoort per laandeel en er zijn geen historische gegevens over laanbeplanting op de dijk bekend.

Bij verjonging zal de huidige situatie van de verschillende laandelen leidend zijn.

Eisen plantmateriaal

- De laanbomen hebben een rechte doorgaande stam.
- De laanbomen moeten geschikt zijn voor de huidige groeiomstandigheden.
- De herkomst van het plantmateriaal moet overeen komen met de groeiomstandigheden op Het Laar: gekweekt op venige beekdalgronden of zandige roodoomige Vechtdalgrond en klimatologische overeenkomstig.
- De plantmaat is 12-14 cm tot 16-18 cm omtrek en gedipt in een plastic zak of verpakt met een draadkluit.

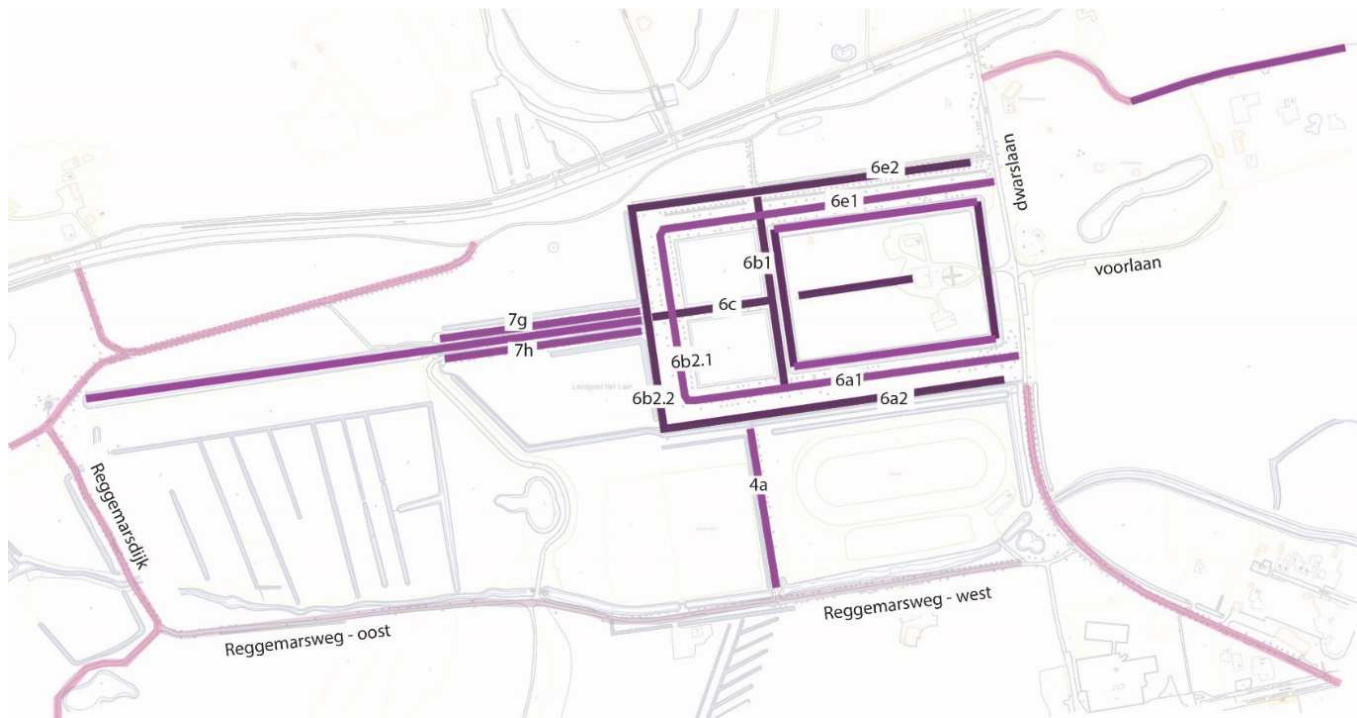
Overig

- De aan te planten bomen dienen te worden voorzien van 2 stuks houten, onverduurzaamde, gekruide en gepunte palen met een lengte van 1,50 meter waarbij 0,50 meter boven het maaiveld uitsteekt.
- De bomen dienen te worden bevestigd met kokos- of rubber boomband aan een boompaal en te worden vastgezet met 2 stuks boomspijkers of krammen.
- Mocht het perceel waarop de herplant is uitgevoerd in de toekomst vervreemden dan heeft de rechtsopvolger de verplichting de herplant uit te voeren of de herplant in stand te houden (zie Wet administratief besluit omgeving of Wabo, artikel 2.25 en Besluit omgevingsrecht of BOR, artikel 4.8)
- De herplant dient aansluitend na de kap en bij voorkeur in het najaar of in het uiterste geval in het voorjaar te geschieden en dient binnen 3 jaren te zijn geslaagd.

Algemene richtlijnen voor de uitvoering

- Verjonging van de laan als het aantal vitale bomen minder dan 40% is van de oorspronkelijke hoeveelheid laanbomen bij de aanleg.
- De laan ligt vrij van de bosrand, zodat de laanbomen optimaal kunnen groeien. Dit is met name belangrijk voor de groei van eiken.
- Een laan altijd in zijn geheel verjongen. Dit is het best voor het behoud van de laanstructuur, het uniforme laanbeeld en optimale groeiomstandigheden voor de jonge laanbomen.
- Als bomen blijven staan ten behoeven van vleermuizen of andere dieren: deze bomen kandelabereren zodat de jonge aanplant niet wordt gehinderd door de schaduw van de overblijven boom of bomen.
- Toetsingscriteria lanen voor de keuze om de lanen te vervangen: Bijlage II.

5.3 Streef-eigenschappen van te verjongen lanen

Kaart met genummerde lanen

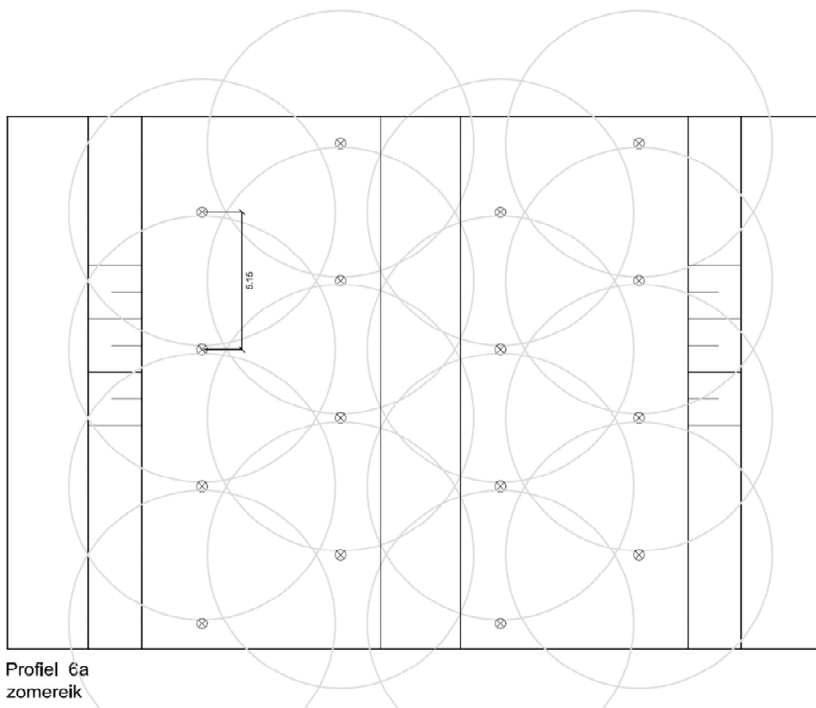
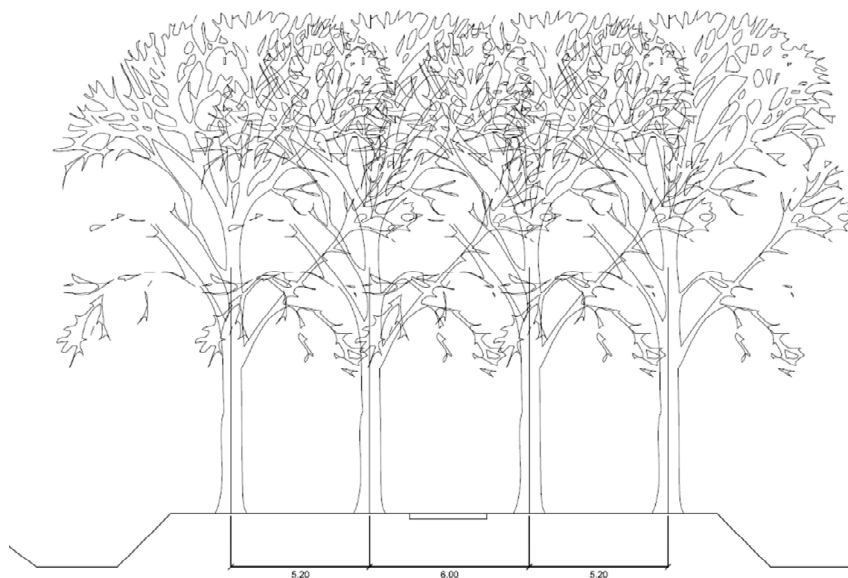
Laan 6a1

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant na 1785 en waarschijnlijk voor 1832.
- Historische plantverband, plantafstand en boomsoort zijn onbekend.

Uitgangspunten:

- Huidig plantverband.
- Verbinding met plantverband van laan 6a2.
- Voor zichtlijnen is een nauwkeurige aanplant belangrijk voor de zichtlijnen van noordoost naar zuidwest.

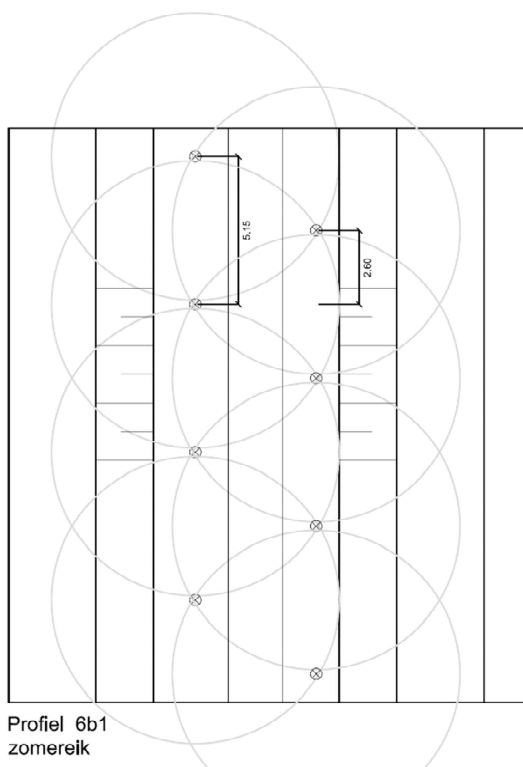
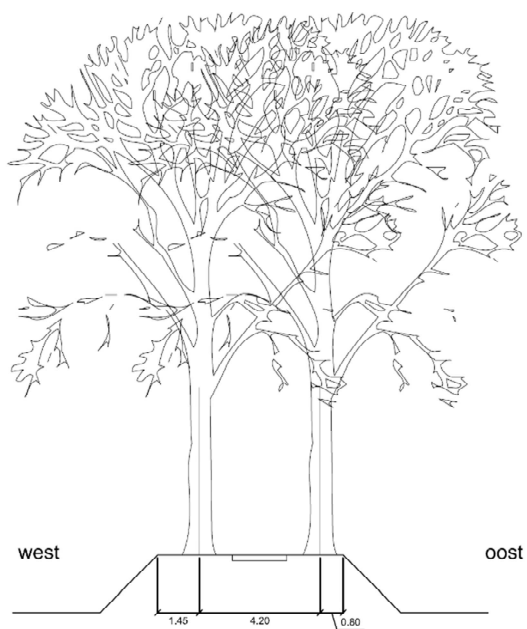
Laan 6b1

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant ca. 1700.
- Historische plantverband, plantafstand en boomsoort zijn onbekend.

Uitgangspunten:

- Huidig plantverband, gemiddelde plantafstand en boomsoort.
- Afstemming op laan 6a1, 6b1 en 6e1.

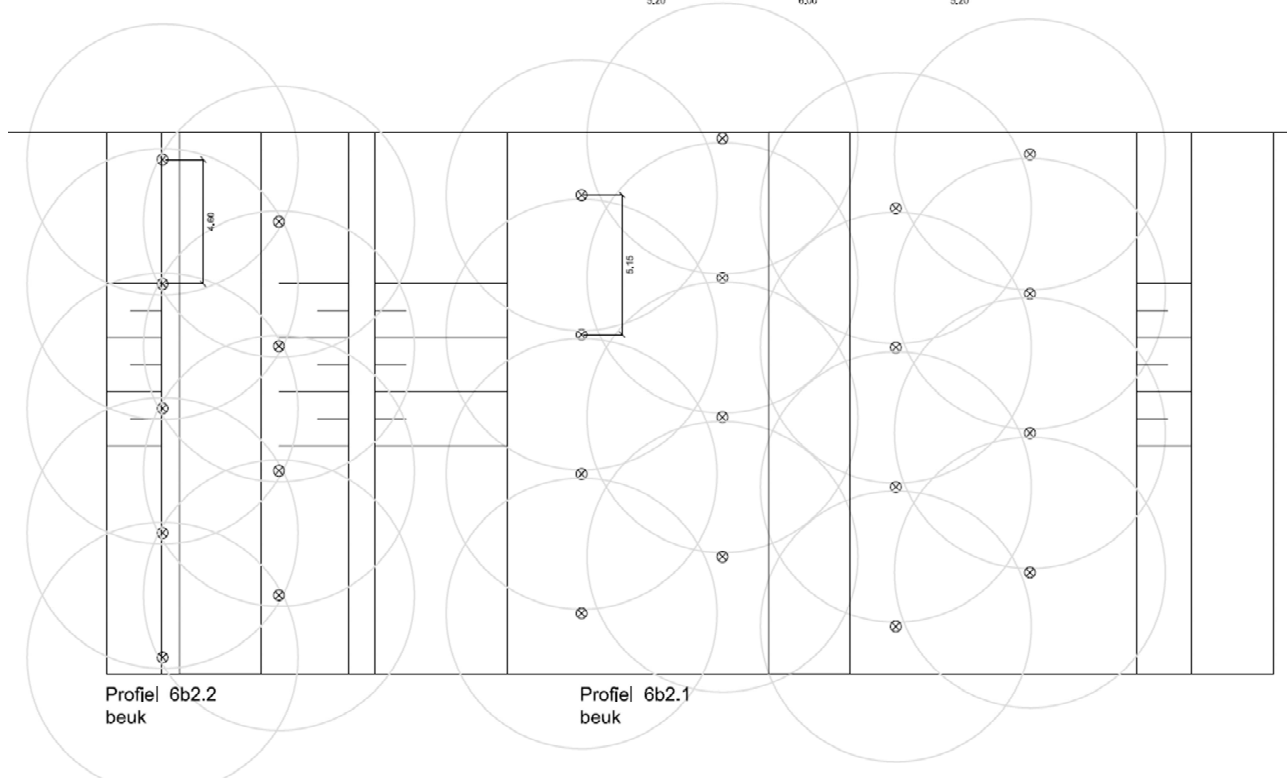
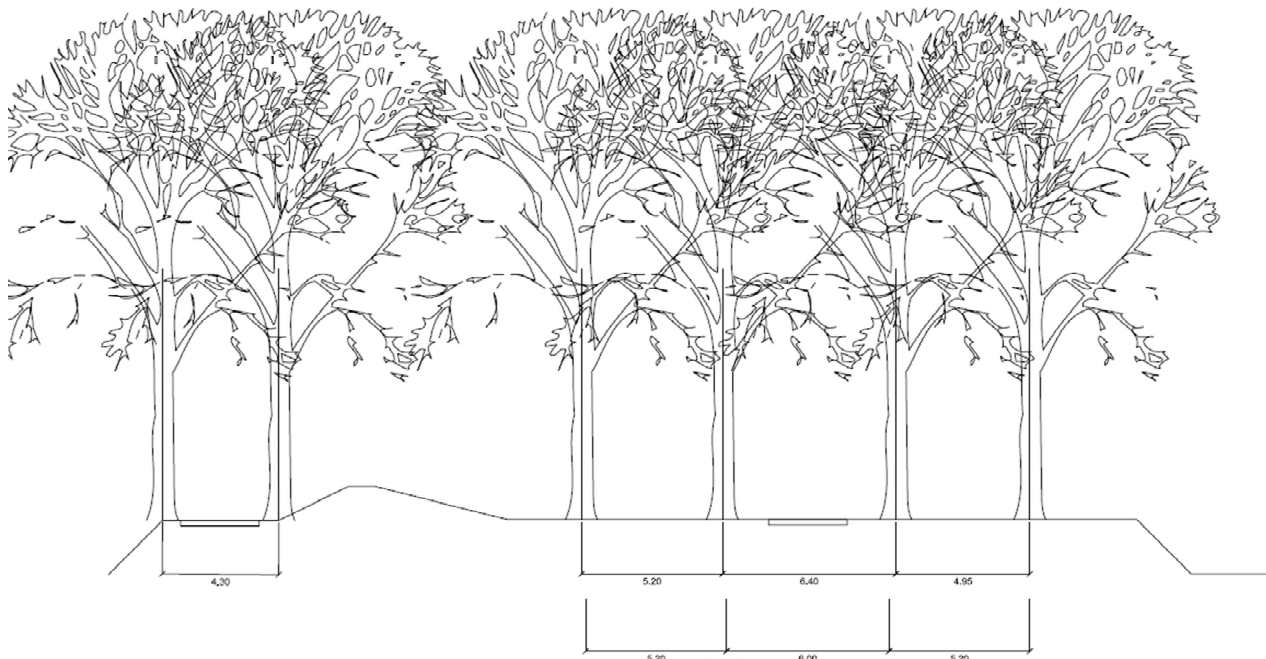
Laan 6b2.1 en 6b2.2

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant ca. 1700.
- Historische plantverband, plantafstand en boomsoort zijn onbekend.

Uitgangspunten:

- Huidig plantverband, gemiddelde plantafstand en boomsoort.
- De lanen 6b2.1 en 6b2.2 tegelijk verjongen.
- Afstemming op laan 6a1, 6b1 en 6e1.

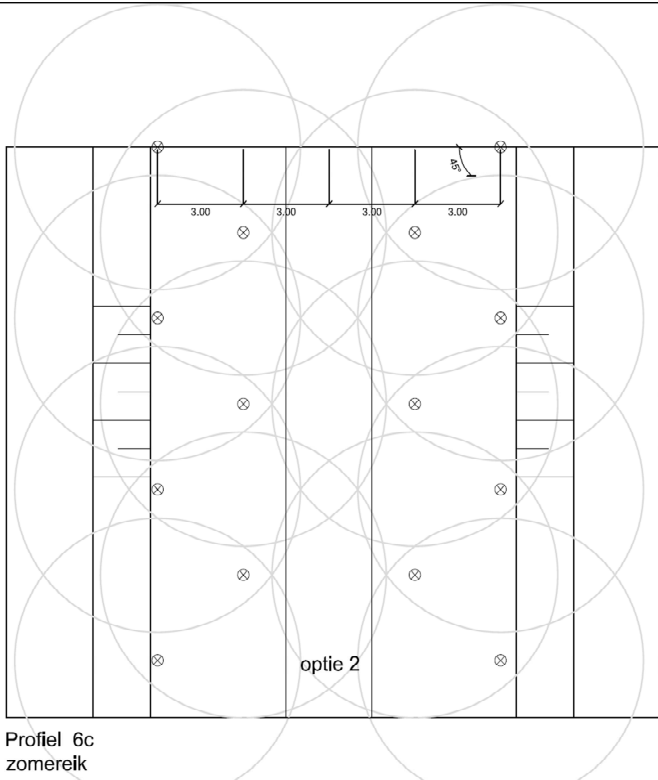
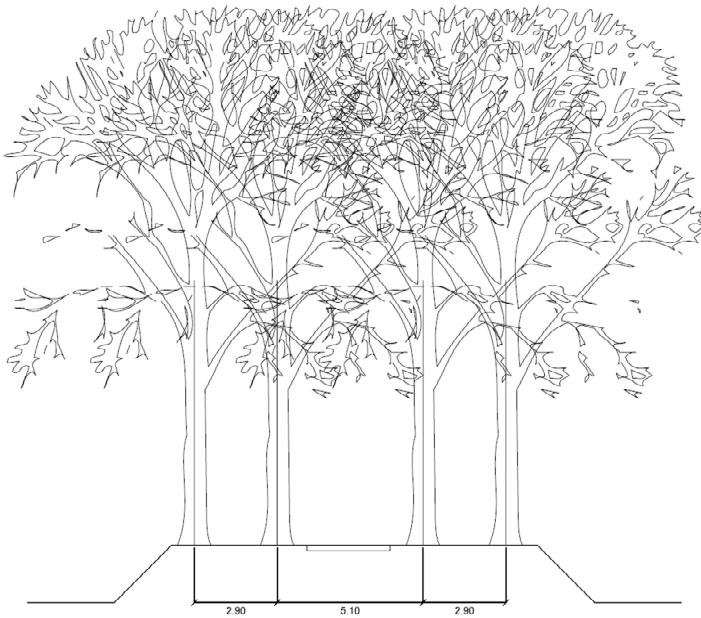
Laan 6c

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant ca. 1700.
- Historische plantverband, plantafstand en boomsoort zijn onbekend.

Uitgangspunten:

- Huidig plantverband, gemiddelde plantafstand en boomsoort.
- Afstemming op laan 6b1 en 6b2.

Profiel 6c
zomereik

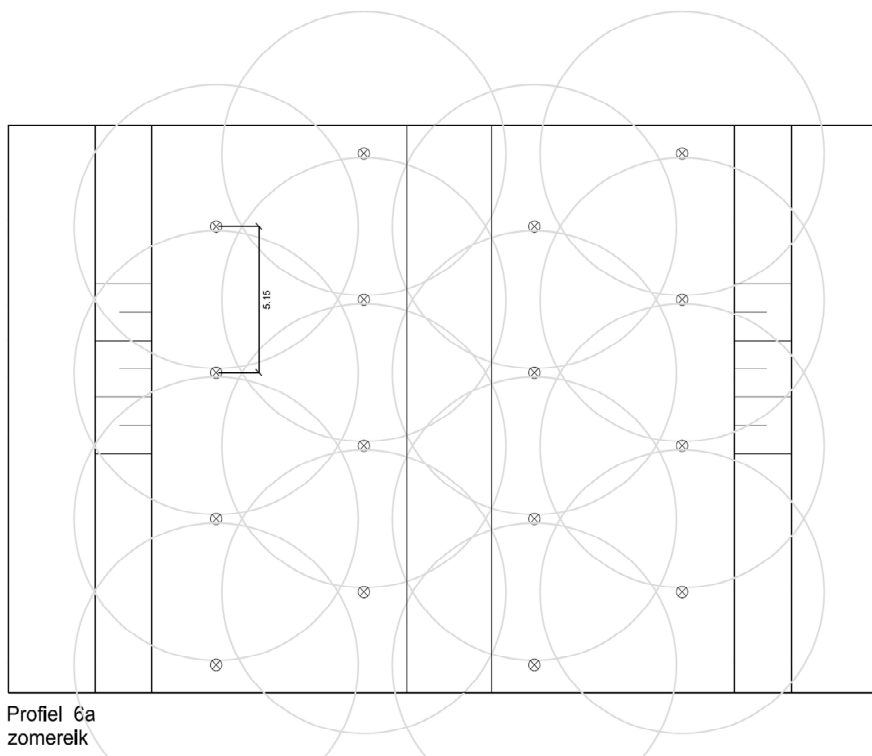
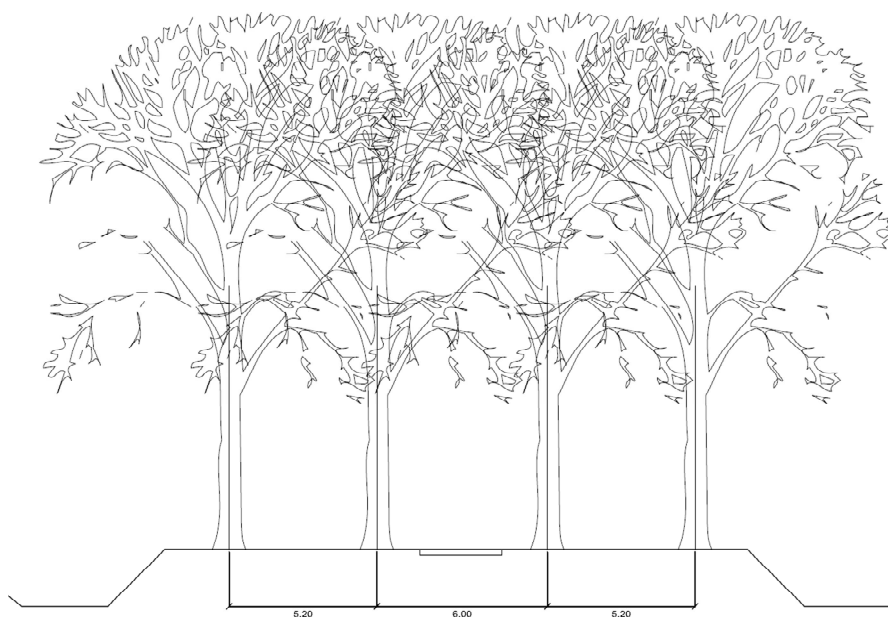
Laan 6e1

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant na 1785 en waarschijnlijk voor 1832.
- Historische plantverband, plantafstand en boomsoort zijn onbekend.

Uitgangspunten:

- Huidig plantverband.
- Verbinding met plantverband van laan 6e2.
- Voor zichtlijnen is een nauwkeurige aanplant belangrijk voor de zichtlijnen van noordoost naar zuidwest.

Profiel 6a
zomereik

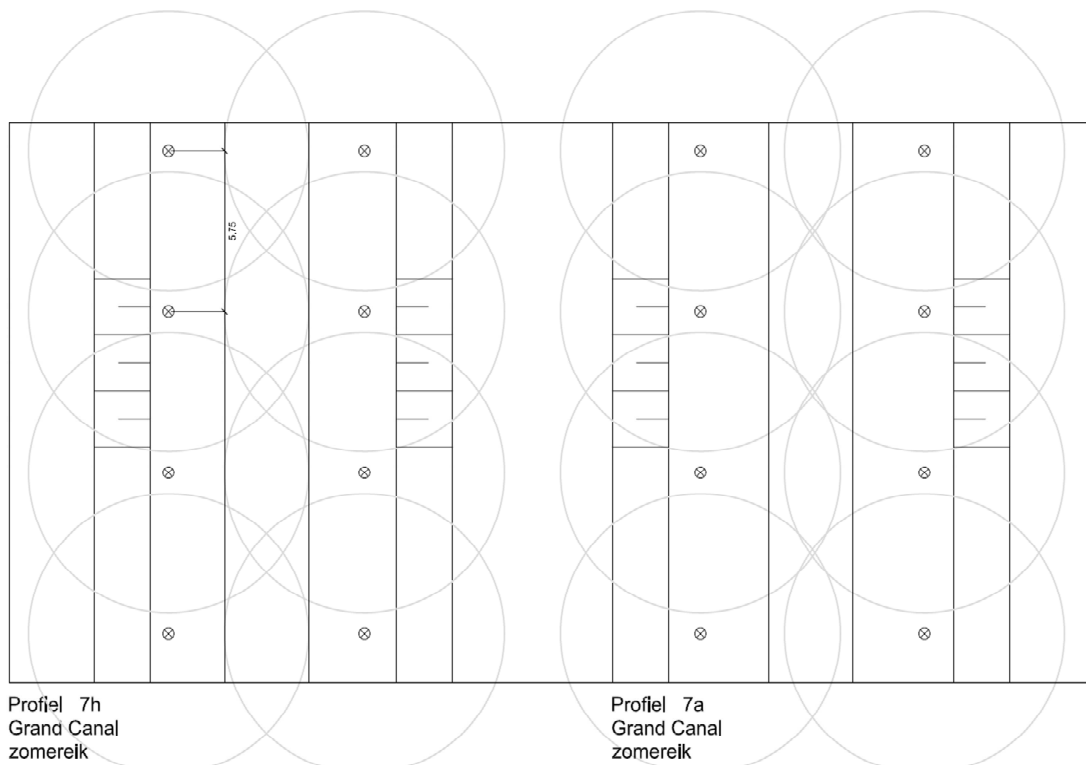
Laan 7g en 7h

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant tussen 1730 en 1785.
- Historische plantverband, plantafstand en boomsoort zijn onbekend.

Uitgangspunten voor verjonging:

- Huidig plantverband.
- De lanen 7g en 7h tegelijk verjongen.
- Plantverband van 7g en 7h op elkaar afstemmen, zodat zichtlijnen doorlopen.

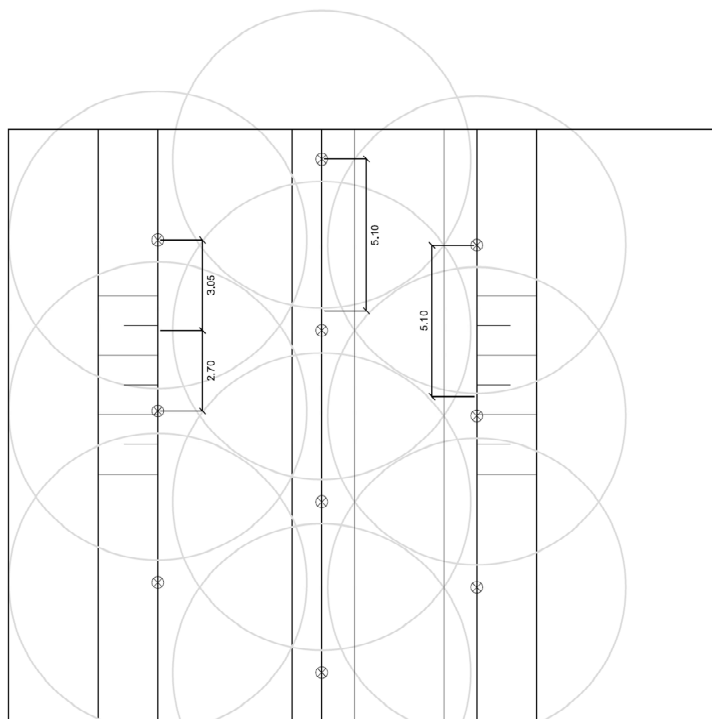
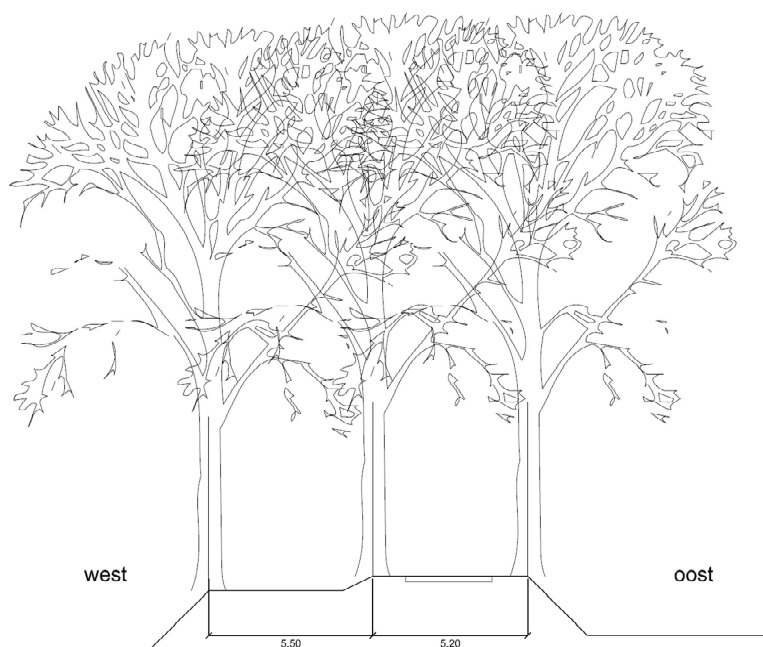
Reggemarsdijk

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant ca. 1952-1962.

Uitgangspunten voor verjonging:

- Huidig plantverband en huidige soorten.

Profiel 9b
Reggemarsdijk

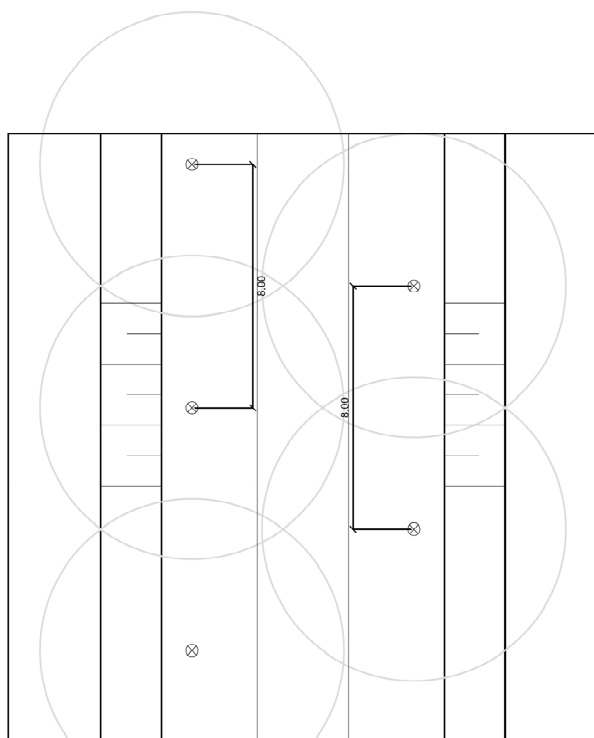
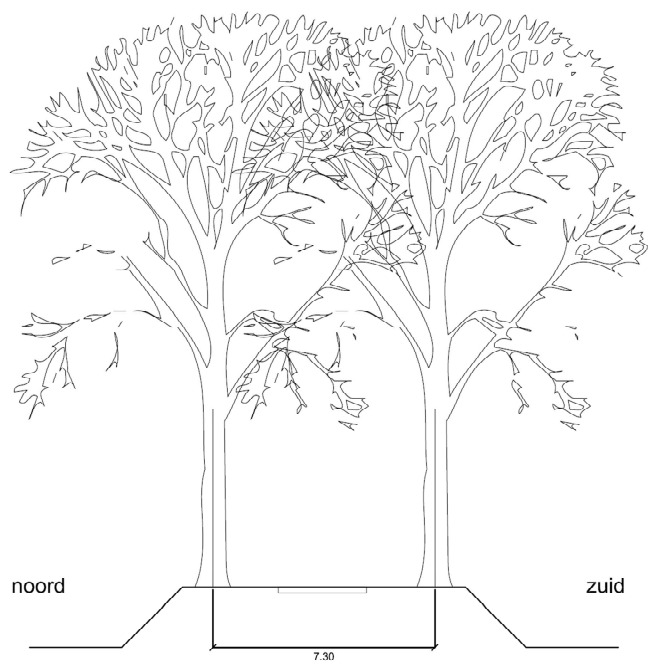
Reggemarsweg

Oorspronkelijke kenmerken:

- Aanplant ca. 1972.

Uitgangspunten voor verjonging:

- Huidig plantverband en huidige soorten.

Profiel
Reggemarsdijk oost west

5.4 Begeleidingsnoei van classicistische laanbomen

De mooiste laanboom in een classicistische laan heeft een centrale stam die

- recht omhoog groeit
- het hoogste punt van de boom is
- een gelijkmatige dikte heeft
- dikker is dan de zijtakken
- een gelijkmatige verdeling van zijtakken heeft.

De laanboom wordt gesnoeid volgens de volgende principes:

- verwijder van iedere takkenkrans de dikste tak
- prioriteit heeft het verwijderen van takken:
  - die in hoogte concurreren met de centrale stam.
  - die in dikte concurreren met de centrale stam.
  - die snel groeien.
- rekening houden met
  - de vitaliteit van de boom.
  - de op gekroonde kale stam is niet langer dan de $\frac{1}{2}$ van de grootte van de kroon.
  - eventueel dicht langsrijdend verkeer.
- snoeifrequentie:
  - 1^e 10 jaar 1x/3 jaar snoeien.
  - van 10 tot 20 jaar 1x/5 jaar snoeien.
  - daarna is de snoeifrequentie afhankelijk van de boomsoort en groeiomstandigheden.

Nooit doen:

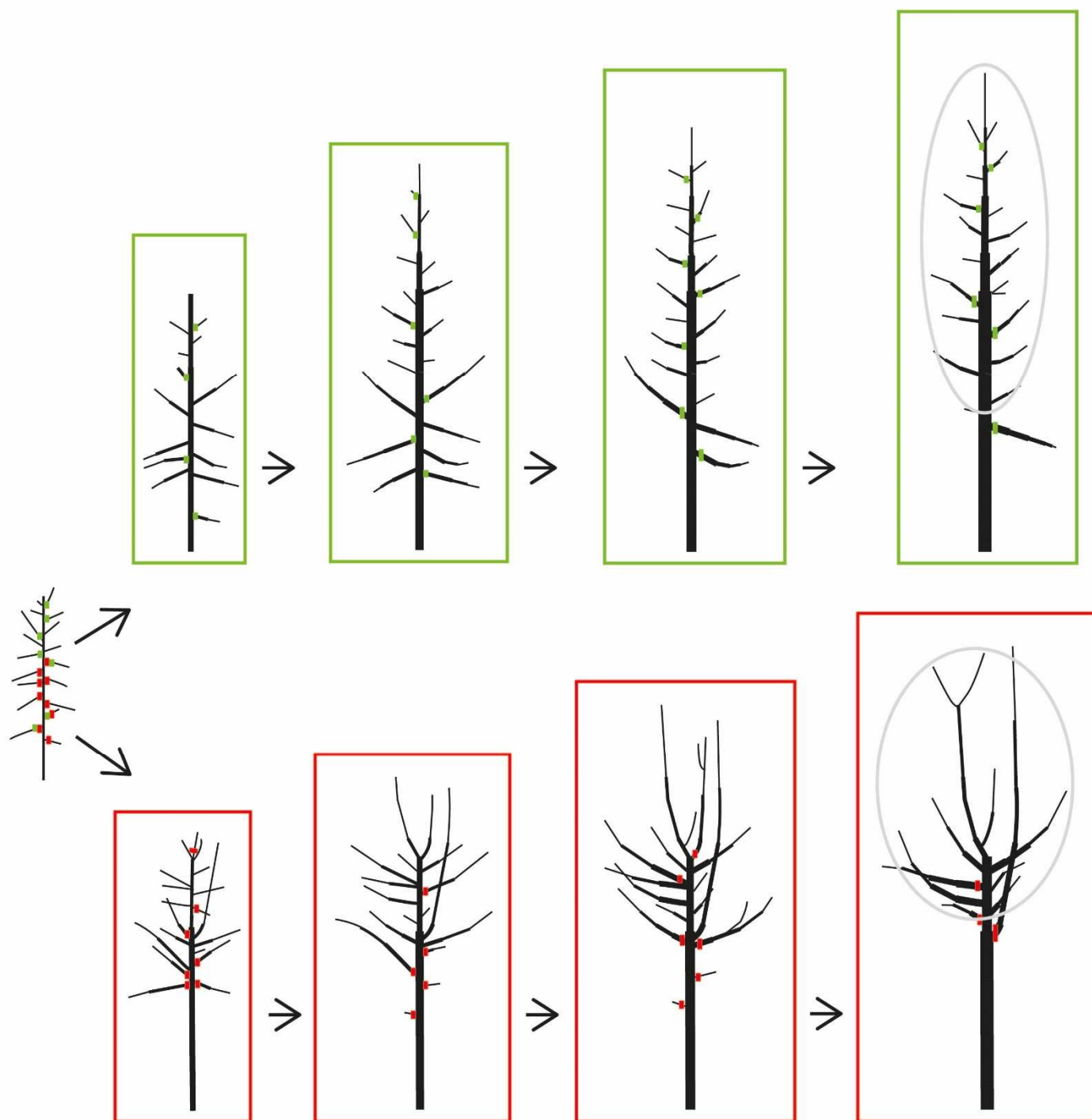
- Dicht bij elkaar grote wonden maken door tegelijk dikke takken te verwijderen.
- Beukenstammen plotseling aan zon blootstellen.
- Meer takken verwijderen dan 20% van de massa van de hele boom.

Het resultaat is

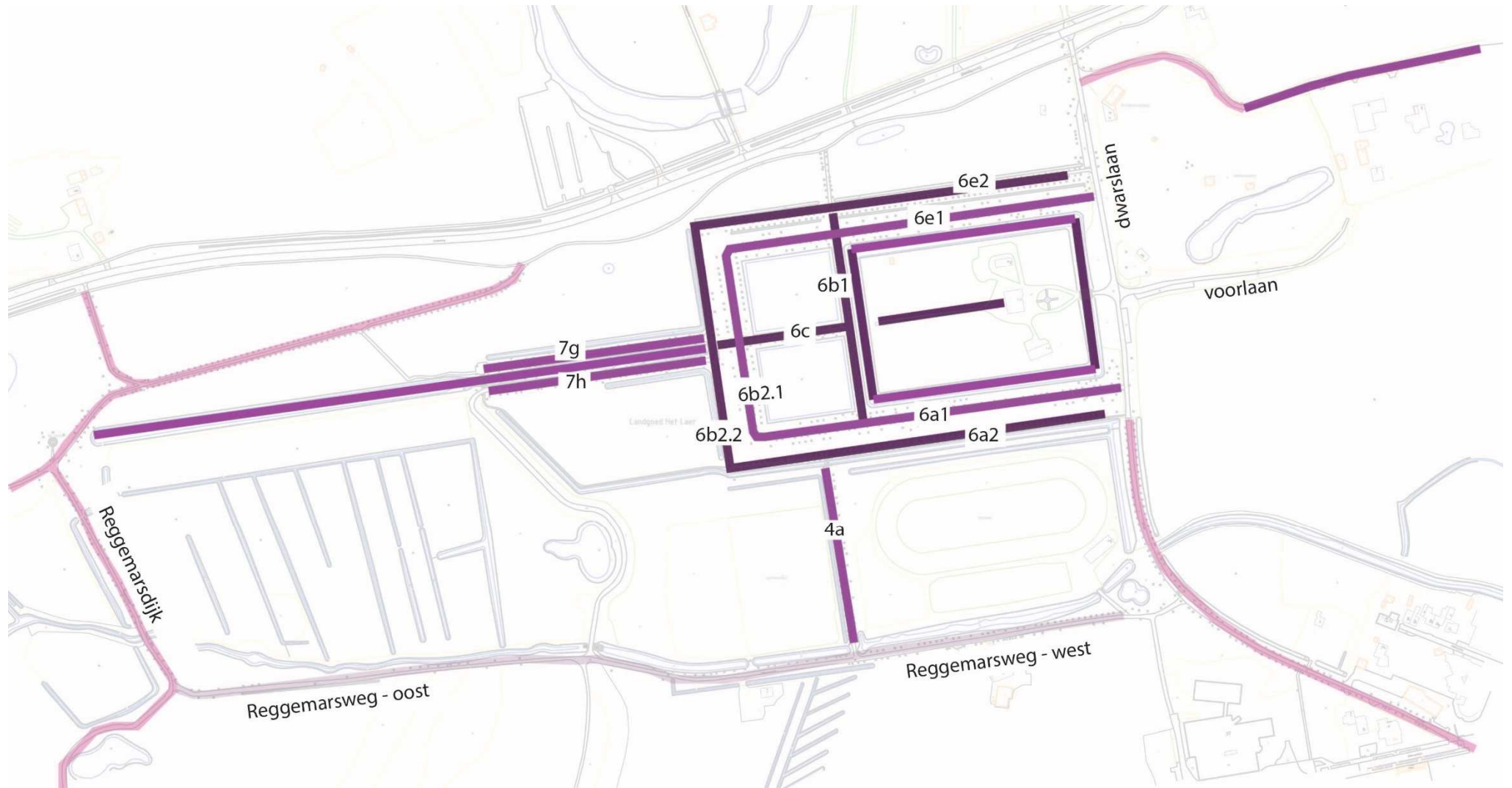
- in de loop der jaren een gelijkmatige opkroning (dus geen lolly-vormige boom).
- een laan met gelijk gevormde laanbomen.
- geen bomen met gevaarlijke plakoksels of mikken.
- lage kans op uitscheuren van zware takken.

Schematische weergave van de begeleidingsnoei van laanbomen in classicistische lanen

5.5 Schema werkzaamheden per laan

Kaart met genummerde lanen.

(op basis van gegevens gemeente Ommen met aanvullingen)

<i>vak</i>	<i>locatie</i>	<i>boomsoort</i>	<i>kiem-jaar</i>	<i>aanwezige bomen</i>	<i>ontbrekende bomen</i>	<i>2018</i>	<i>2025</i>	<i>2035</i>	<i>2045</i>
1A – 5A	Fietspad Het Laar	Groen-bladige beuk	1985	20	0	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Snoei
	Weg en fietspad het Laar vanaf hotel Paping	Groen-bladige beuk	?	?	?	In 2013 stormschade, thans aanwezigheid van zonnebrand, reuzen-zwam			Vervangen met groen-bladige beuk, enkele rij weerszijden
6A1	Ten zuiden van het landhuis	Inlandse eik	1893	109 (51%)	103	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei
6A2	Ten zuiden van het landhuis	Inlandse eik	1987	197	0	Begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Snoei
6B1	Tussen het landhuis en de spiegelvijvers	Inlandse eik	1850?	39	17	Begeleidingssnoei.	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
6B2. 1	Tussen spiegelvijvers en Grand Canal	Groen-bladige beuk	1850?	117	28	Snoei op dood hout	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
6B2. 2	Tussen spiegelvijvers en Grand Canal	Groen-bladige beuk en Amerikaanse eik	1850?	58	20	Snoei op dood hout	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
6C	Tussen spiegelvijvers	Inlandse eik	1850-1900?	21 (38%)	34	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
6E	Ten noorden van het landhuis	Inlandse eik	1893	106 (46%)	121	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.

<i>vak</i>	<i>locatie</i>	<i>boomsoort</i>	<i>kiem-jaar</i>	<i>aanwezige bomen</i>	<i>ontbrekende bomen</i>	<i>2018</i>	<i>2025</i>	<i>2035</i>	<i>2045</i>
6E	Ten noorden van het landhuis	Inlandse eiken	2008	191	1	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
6g	Haaks op 6A tot fietspad Zwolseweg	Inlandse eik	2002	17	0	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
7G	Ten noorden van het Grand Canal	Inlandse eik	1850-1920	30 (44%)	37	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei
7H	Ten zuiden van het Grand Canal	Inlandse eik	1850-1920	28 (43%)	37	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan. Daarna begeleidingssnoei.	Begeleidingssnoei
7G1/ 7J	Vanaf Zwolseweg tot Reggemarsdijk	Groenbladige beuk	2005?	125		Begeleidingssnoei in 2014 verricht.	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei	Begeleidingssnoei
8A, 8E, 9B1	Reggemarsdijk vanaf Zwolseweg tot Reggemarsweg	Inlandse eik	1962?	71		Snoei op dood hout. Inboeten conform de streef-eigenschappen in het lanenplan.	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout
9B2	Reggemarsdijk vanaf Reggemarsweg tot spoorweg-overgang	Inlandse eik	1952?	52	35	Snoei op dood hout. Inboeten conform de streef-eigenschappen in het lanenplan.	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout
Nrs. 2 en 3	Reggemarsweg tot paal Gasunie	Vnl. inlandse eik met wat ruwe berk en zwarte els	1972?	67		Snoei op dood hout en opkronen. Inboeten conform de streef-eigenschappen in het lanenplan.	Snoei op dood hout en opkronen	Snoei op dood hout en opkronen	Snoei op dood hout en opkronen

<i>vak</i>	<i>locatie</i>	<i>boomsoort</i>	<i>kiem-jaar</i>	<i>aanwezige bomen</i>	<i>ontbrekende bomen</i>	<i>2018</i>	<i>2025</i>	<i>2035</i>	<i>2045</i>
Nrs. 1, 3 en 4	Reggemarsweg vanaf paal Gasunie tot wandelpad rechts 4A	Vnl. inlandse eiken	1972?	36		Snoei op dood hout en opkronen en verwijderen probleemtakken. Inboeten conform de streef-eigenschappen in het lanenplan.	Snoei op dood hout en opkronen en verwijderen probleem-takken	Snoei op dood hout en opkronen en verwijderen probleem-takken	Snoei op dood hout en verwijderen probleem-takken
4A	Wandelpad haaks op Reggemarsweg tot Grand Canal	Inlandse eik	1952?	43		Snoei op dood hout. Onderbeplanting verwijderen.	Snoei op dood hout. Onderbeplanting verwijderen.	Snoei op dood hout. Onderbeplanting verwijderen.	Verjongen conform de streef-eigenschappen in het lanenplan.
Nrs. 1C, 1D en 4B	Reggemarsweg vanaf pad haaks Grand Canal naar ijsbaan	Vnl. inlandse eiken	1962?	38		Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout
Nrs. 1D en 4B	Reggemarsweg nabij ijsbaan	Groenbladige beuken	1952	14		Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout
	Fietspad Zwolseweg, zijde bos. Vanaf hertenkamp tot weiland. Niet tot het lanenstelsel behorend.	Vnl. inlandse eiken, met wat groenbladige beuk	1972	85		Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout	Snoei op dood hout

6 Maaibeheer, wallen en greppels

<i>vak</i>	<i>onderdeel</i>	<i>streefbeeld en doelen</i>	<i>werkomschrijving</i>
5c1	Gazon	<ul style="list-style-type: none"> • Verzorgd beeld met een egaal en groen gazon. 	<ul style="list-style-type: none"> • 24x/jr maaien.
5a, 6a, 6b, 6c, 6e, 6g, 7a, 7g, Koelaan	Bermen van lanen en paden	<ul style="list-style-type: none"> • Lanen met een lage kruidachtige onderlaag onder de laanbomen. • De structuur en het ritme van de laan zijn goed zichtbaar. • Op enkele plekken staat hakhout onder de laanbomen. 	<ul style="list-style-type: none"> • 3x/jr maaien en afvoeren. • Eenmalig opslag verwijderen, daarna maaibeheer. • 1x/3 jr hakhout afzetten.
6c, 6d, 7a, 7f, 7g	Oevers van greppels, sloten, vijvers en grachten	<ul style="list-style-type: none"> • Behoud van het reliëf van wallen en greppels. • Vanaf de wandelpaden goed zicht op het water van de spiegelvijvers. De lage oeverbeplanting hindert het uitzicht op de vijver niet. • Goed zichtbare sloten, vijvers en grachten die als structuren het beeld en het karakter van het landgoed bepalen. • Ongehinderd uitzicht over het water en de oevers van het Grand Canal. 	<ul style="list-style-type: none"> • 3x/jr maaien en afvoeren. • Eenmalig ongewenste houtige opslag verwijderen en daarna maaibeheer.
overal	Aardwerken	<ul style="list-style-type: none"> • Behoud of verbeteren van de huidige situatie, zodat eventuele onbekende oude aanlegstructuren behouden blijven. 	<ul style="list-style-type: none"> • Graafwerkzaamheden tot een minimum beperken. • Advies: in het verlengde van het pad vak 4a een trap of stellage over de wal leggen, die tussen de twee lanen in vak 6a ligt. Daarmee erosie voorkomen.

7 Beheer bomen en bosranden

<i>onderdeel</i>	<i>streefbeeld en doelen</i>	<i>werkomschrijving</i>
Zichtassen	<ul style="list-style-type: none"> • Een open zichttas tussen het huis en de heuvel met een kunstwerk. • Zie plan van Parklaan. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1x/3 jr bomen en houtige opslag langs de zichttas verwijderen. Waarschijnlijk een mooie klus voor in een strenge winter, zodat vanaf het ijs kan worden gezaagd.
Bos-randen langs lanen	<ul style="list-style-type: none"> • Parkbos staat langs lanen. Tussen de parkbosrand en de laanbomen is voldoende ruimte, zodat de laanbomen vrij staan. De laanbomen horen goed zichtbaar te zijn en geen hinder van de parkbosrand te ondervinden. • De parkbosranden langs weides blijven op hun plek, zodat de open-dicht structuren niet veranderen. • De buitenrand van het park biedt een verzorgd parkbeeld, horende bij een landgoed met allure. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1x/5 jr hinderlijke en onveilige bomen snoeien en slechte bomen rooien. Waar wenselijk en mogelijk, kunnen nieuwe bomen worden ingeboet. 1x/3 jr lage houtige opslag maaien. • 1x/5 jr laanbomen vrijstellen • 1x/jr langs weides de omgevallen bomen verwijderen.
Bosranden langs moerasgagelstruwelen (2c)	<ul style="list-style-type: none"> • Ruimte voor en zichtbaarheid van de rabatten met gagel. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1x/2 jr bosranden rond het moeras snoeien en terugzetten.
Solitaire bomen en boomgroepen	<ul style="list-style-type: none"> • Boomgroepen geven de open weides een landschappelijk karakter en versterken het perspectief van de open ruimte. • Bijzondere bomen als blikvangers voor het uitzicht vanuit het hoofdhuis. • Zie plan Parklaan Architecten. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1x/3 jr slechte bomen rooien en waar mogelijk vervangen door jonge aanplant. • 1x/5 jr de solitaire bomen snoeien op vorm en behoud van de bomen.

Kaart van het definitief ontwerp van Parklaan Landschapsarchitecten.

8 Bosbeheer van de bosvakken

8.1 Doelstelling

Het rapport “Beheerplan Bossen en Natuurterreinen 2009-2018” en een overzicht van de beheermaatregelen van de Bosgroep Noord-Oost Nederland vormen de basis van dit hoofdstuk.

Doelstelling voor Het Laar

Hoofdfuncties landgoed: Cultuurhistorie en Recreatie

Doelen:

- In stand houden parkaanleg en aanwezige cultuurhistorische elementen;
- In stand houden van recreatieve voorzieningen en goede padenstructuur;
- In stand houden Eikenbossen, het aandeel Beuk, Amerikaanse eik en naaldboomsoorten wordt verminderd;
- In stand houden en verder ontwikkelen van de natuurterreintjes (heideterreintje, gageelstruwelen en schraalgraslanden) en deze onderling verbinden.

Het beheer in dit gedeelte van het landgoed staat geheel in het teken van het behouden en versterken van de oorspronkelijke parkaanleg. Dit houdt vooral in het in stand houden van de oorspronkelijke paden- en lanenstructuur en cultuurhistorische elementen. Het bosbeheer is hier ondergeschikt aan.

FSC-certificering

Hiermee geeft de eigenaar aan duurzaam bosbeheer volgens 10 algemene internationale principes van FSC te voeren:

1. Het bosbeheer moet de nationale wetten evenals internationale afspraken en overeenkomsten en de principes en criteria van FSC respecteren.
2. Het gebruik en eigendom van het bos zijn vastgelegd en rechtsgeldig.
3. De rechten en gebruiksrechten van inheemse volkeren worden erkend en gerespecteerd.
4. Bosbeheer is gericht op het handhaven of verbeteren van het lange termijn welzijn van bosarbeiders en lokale gemeenschappen in sociale en economische zin.
5. De bosproducten en –diensten moeten efficiënt worden gebruikt, opdat de economische, ecologische en sociale voordelen worden veiliggesteld.
6. De ecologische functies en biodiversiteit van het bosgebied worden beschermd.
7. Er is een duidelijk beheersplan op schrift, waarin doelen en middelen uiteengezet zijn.
8. De sociale en economische gevolgen van de activiteiten in het bos worden regelmatig gecontroleerd.
9. Bossen met hoge natuurwaarde moeten worden behouden en op hun waarde worden geschat.
10. Plantages moeten een aanvulling vormen op natuurlijke bossen, maar mogen natuurlijke bossen niet vervangen en moeten in overeenstemming met principes 1 t/m 9 worden beheerd.

8.2 Relevant beleid voor bosbeheer

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van relevante landelijke, provinciale en gemeentelijke beleidsstukken. Deze zijn overgenomen uit het “Beheerplan Bossen en Natuurterreinen 2009-2018 “ en aangevuld met de Omgevingswet/Erfgoedwet.

wetgeving	ligging in het beleidsgebied	Consequenties voor het beheer
Boswet	Gehele object	Instandhouding bosareaal
Flora en Faunawet	Gehele object	Soortbescherming gericht op planten en dieren

beleid	ligging in beleidsgebied	consequenties voor het beheer
Natura 2000	Het bezit maakt geen deel uit van de terreinen onderdeel uitmakend van Natura 2000.	Geen consequenties voor het beheer
Habitatrichtlijn	Het bezit maakt geen deel uit van een habitatrichtlijngebied	Geen consequenties voor het beheer
Vogelrichtlijngebied	Het bezit maakt geen deel uit van een vogelrichtlijngebied	Geen consequenties voor het beheer
(Provinciale) Ecologische Hoofd Structuur	Ligging in PEHS	Geen consequenties voor het beheer
Streekplan	Van toepassing is het Streekplan 2000+	Het streekplan legt geen beperkingen op aan het beheer
Bestemmingsplan	De gemeente Ommen is momenteel bezig het bestemmingsplan van 1994 te herzien. Alle bosgebieden hebben de bestemming Natuurdoeleinden gekregen. Bij een gedeelte van Het Laar is de dubbelbestemming waterstaatsdoeleinden van toepassing.	Het bestemmingsplan legt geen beperkingen op aan het reguliere bosbeheer.
Omgevingswet en straks de Erfgoedwet	De parkaanleg van Het Laar heeft bescherming als rijks monument.	De open-dicht structuur van de parkaanleg van Het Laar is beschermd. Dit betreft met name het beheer van de bosranden.
Algemene Plaatselijke Verordening (APV)	Naast Boswet is in de regel ook de APV van toepassing op beplantingen in het buitengebied.	Vanwege het feit dat de gemeente een geregistreerde bosbouwonderneming is, is de APV niet op de bossen van de gemeente van toepassing.
Reconstructiegebied Salland-Twente.	De bosgebieden zijn allen gelegen in het extensiveringsgebied.	Geen consequenties voor het beheer

8.3 Beheermaatregelen bosvakken

Bron: Beheerplan Bossen en Natuurterreinen 2009-2018 (Bosgroep Noord en Oost Nederland)

Houtoogst

1. Hoogdunning is uitgangspunt; grove den (>60 jr): hoog-/laagdunning.
2. Eindkap
  - a. Met behoud van het bosklimaat (oppvl. < 1 ha)
  - b. Niet met behoud van bosklimaat (oppvl. > 1 ha)
3. Jonge opstanden vrijstellen van schermboomen.
4. Dunning: opstanden ontsluiten d.m.v. uitrijpaden.

Bosverjonging

1. Douglasopstanden/-groepen gebruiken als zaadbron voor natuurlijke verjonging.
2. Opstanden > 60 jr. verjonging inleiden.
3. Verjongingswijze:
  - a. Kunstmatig (2 of 3 jr. plantsoen)
  - b. Natuurlijk (uit zaad van aanwezige moederboomen)
4. Functie van overige natuurlijke verjonging:
  - a. Verzorgend,
  - b. Mengboomsoort.

Bosstructuur

1. Loofhout (eik, beuk, Amerikaanse eik, berk e.a. boomvormers) bevoordelen in de randen in groepen in de opstanden.
2. Restanten van 'oude bossen' bevoordelen.
3. Menging in: groepen, rijen en/of opstanddelen.

Opstandverzorging zonder houtopbrengst

1. Kunstmatige en/of natuurlijke verjonging:
  - a. Zuiveren (verwijderen van ongewenste boompjes en struiken in de jonge fase),
  - b. Vrijstellen/louteren (verwijderen van concurrerende boomsoorten t/m de stakenfase),
  - c. Menging regelen,
  - d. Ontsluiting d.m.v. bosverzorgingspaden,
  - e. Bestrijden braamvegetatie.
2. Toekomstboomen:
  - a. Merken
  - b. Opsnoeien

Landschap

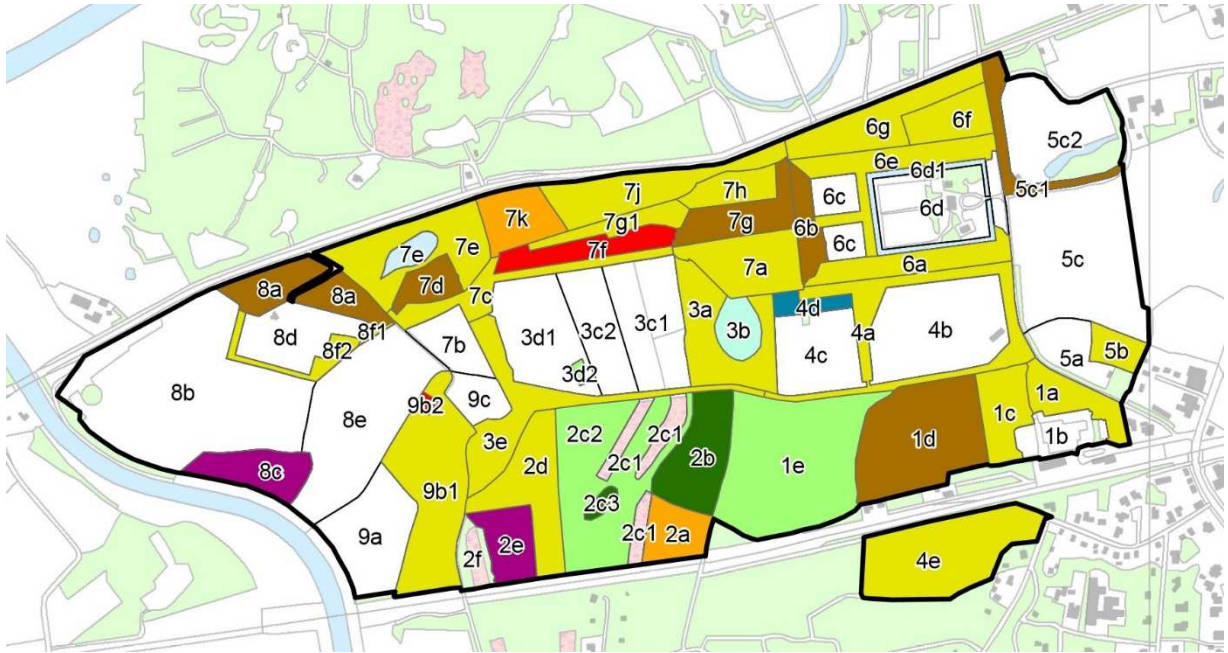
1. Laan- en markante boomen (nldht./lfht.) vrijstellen.

Natuur

1. Staand dood hout uitsluitend in de opstanden (ca. 6 m³/ha).
2. "Natuurbomen" bevoordelen.
3. Bosbeheer afstemmen op hier aanwezige specifieke flora/fauna (o.a. zevenster, adelaarsvaren, dalkruid e.a./dassen, roofvogels e.d.).

Veiligheid

1. Dode en niet vitale boomen en dood hout in boomen, langs wegen en paden verwijderen (i.v.m. aansprakelijkheid!).
2. Stormhout opruimen langs de wegen.

Legenda

 Objecten

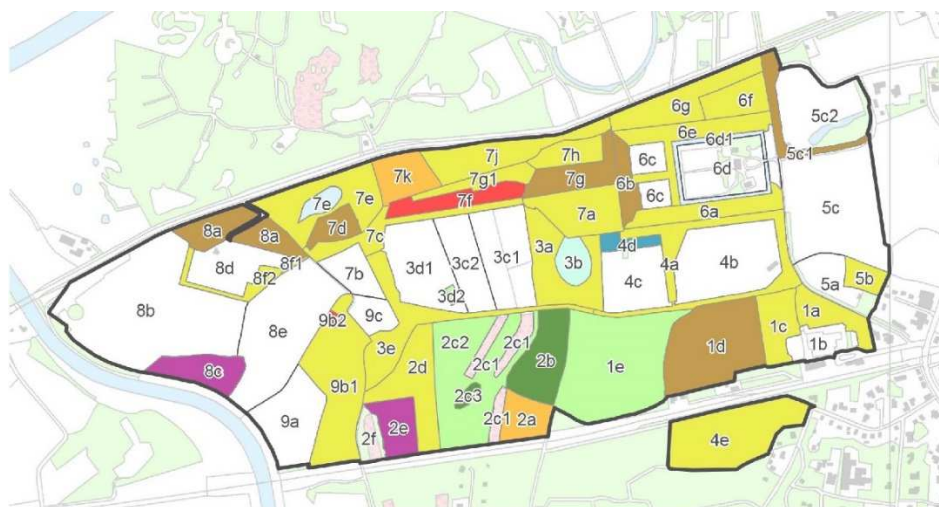
Hoofdboomsoorten

- ae (Amerikaanse eik)
- be (Berk)
- bu (Beuk)
- cd (Corsicaanse den)
- dg (Douglas)
- ei (Inlandse eik)
- fs (Fijnspar)
- gd (Grove den)
- jl (Japanse lariks)
- od (Oostenrijkse den)
- po (Populier)
- ss (Sitkaspar)
- wi (Wilg)
- ze (Zwarte els)

Bron: Beheerplan Bossen en Natuurterreinen 2009-2018 (Bosgroep Noord en Oost Nederland)

9 Beheer van de watergangen

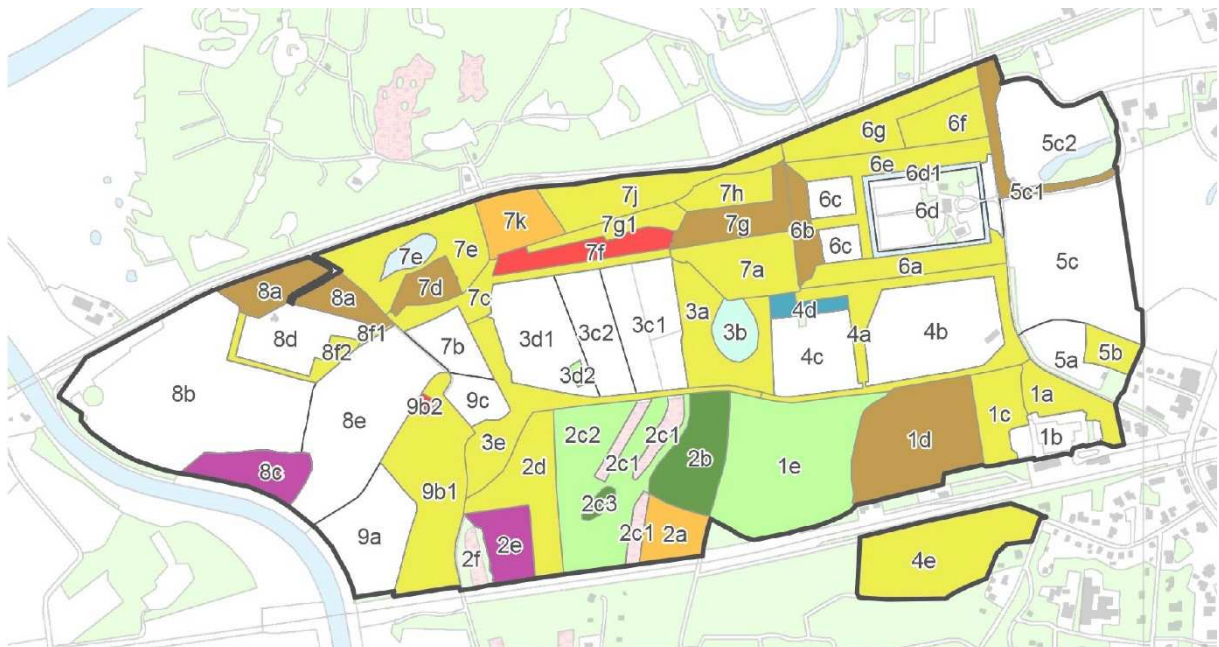
vak	onderdeel	streefbeeld en doelen	werkomschrijving
7f, 7g	Grand Canal, grachten, greppels en sloten	<ul style="list-style-type: none"> Goed zichtbare watergangen die als rechte lijnen bijdragen aan het parkbeeld. Een goede waterhuishouding met functionerende watergangen, zodat de waterrijkheid van het landgoed niet ten koste van de bomen gaat. 	<ul style="list-style-type: none"> 1x/jr oevers maaien. 1x/jr schonen van watervoerende watergangen. 1x/3 jr greppels opschonen. 1x/15 jr de gracht baggeren. 1x/jr windhoeken van de gracht opschonen. 1x/3 jr omgevallen bomen en houtige opslag verwijderen.
6c	Spiegelvijvers	<ul style="list-style-type: none"> Nette vierkante vijvers met strakke oevers. Op de oevers groeit laag gras. Het water van de vijvers is helder en vrij van waterplanten, zodat het water spiegelt. 	<ul style="list-style-type: none"> 1x/10 jr baggeren (2023). 1x/jr windhoeken opschonen. 1x/jr eventuele waterplanten verwijderen. 1x/3 jr eventueel grond aanvullen achter de beschoeiing. 1x/3 jr plaatselijk herstel aan de beschoeiing.
3b, 3e, 7e, 7h	Bosvijvers	<ul style="list-style-type: none"> Open vijvers met helder water. De sierlijke belijning of natuurlijke loop van de oevers is goed zichtbaar. De oevers zijn stabiel, zodat ze hun vorm behouden. Waar mogelijk zijn de oevers gedeeltelijk begroeid, ten gunste van de diversiteit van de flora en fauna. 	<ul style="list-style-type: none"> De bosvijver (7e) moet rond 2020 worden gebaggerd. De waterplanten langs de kikkervijver in vak 3b moeten 1x/jr gefaseerd worden verwijderd. Oevers bosvijvers 1x/3 jr gefaseerd maaien en houtige opslag verwijderen.
overall	Duikers	<ul style="list-style-type: none"> Goede doorstroming voor een goede waterhuishouding van het park. 	<ul style="list-style-type: none"> 2x/jr de duikers vrij maken van hinderlijk blad en takhout.

10 Beheer van de paden en bruggen

<i>vak</i>	<i>onderdeel</i>	<i>streefbeeld en doelen</i>	<i>werkomschrijving</i>
overall	Paden en wegen	<ul style="list-style-type: none"> • De paden liggen als rechte licht gekleurde lijnen in de lanen. • De paden en asfaltwegen, waaronder een fietspad zijn schoon en goed begaanbaar. 	<ul style="list-style-type: none"> • 4x/jr blad ruimen. • 1x/jr gaten vullen en plaatselijk herstel van verharde wegen. • 1x/5 jr aanvullen toplaag.
divers	Bruggen	<ul style="list-style-type: none"> • Mogelijkheid tot wandelen door het park. 	<ul style="list-style-type: none"> • 1x/3 jr klein herstel aan de bruggen. • 4x/jr blad vrij maken.

De gemiddelde wandelpadbreedte is 3 meter.

11 Projectgegevens

Opdrachtgever

Naam opdrachtgever : Gemeente Ommen
Adres opdrachtgever : Postbus 500, 7770 BA Hardenberg
Telefoon opdrachtgever : 0523 289 334
E mailadres opdrachtgever : Ben.Bakkenes@ommen-hardenberg.nl

Objectgegevens

Naam object : Het Laar
Adres object : Bij Het Laar 2, 7731 AV Ommen
Monumentnummer : 513542, onderdeel van complexnummer 513541
Type monument : Historische tuin en parkaanleg

Bedrijfsgegevens

Naam : Groen Erfgoed Nu
Onderzoek en advies : Drs. M. de Boer
Postadres : Hebriden42
Plaats : 3524 EA Utrecht
Telefoon : 0620099890
E mailadres : mariskadeboer@groenerfgoed.nu
Website : www.groenerfgoed.nu
Medewerking van : EDM, Evelien de Mey; advies en tekeningen lanen
Datum : Januari 2018
Projectnummer : 2017-35b

Bijlage I Beschrijving in het monumentenregister

Monumentnummer: 513542

Status : rijksmonument

Inschrijving register : 10-04-2006

Complexnummer en -naam: 513541 Het Laar

Woonplaats: Gemeente: Provincie: Ommen Ommen Overijssel

Plaatselijke aanduiding: BY Het Laar 2 7731AV Ommen

Status : rijksmonument Inschrijving register : 10-04-2006 Kadaster deel/nummer : 12764/127

Complexnummer: Complexnaam: 513541 Het Laar

Woonplaats: Ommen; Gemeente: Ommen; Provincie: Overijssel

Plaatselijke aanduiding: BY Het Laar 2 7731AV Ommen

Kadastrale gemeente: Sectie: Kad.object: App: Grondperceel: Ambt-Ommen H 6733 Ambt-Ommen H 5975

Ambt-Ommen H 6380 Ambt-Ommen H 8005 Ambt-Ommen H 7793 Ambt-Ommen H 7600 Ambt-Ommen H

7792 Ambt-Ommen H 6390 Ambt-Ommen H 6381 Ambt-Ommen H 5976 Ambt-Ommen H 4488 Ambt-Ommen

H 6387 Ambt-Ommen H 7508 Ambt-Ommen H 8006 Ambt-Ommen H 6389 Ambt-Ommen H 6383 Ambt-

Ommen H 7143 Ambt-Ommen H 6386 Ambt-Ommen H 6388 Ambt-Ommen H 7933

Pagina 5/13 Actualiteit gegevens: 02-02-2017

HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats Het Laar. De gaaf bewaarde vroeg 18de-eeuwse structuur heeft een zeer symmetrische opzet gevormd door een rechthoekig grachten- annex lanenstelsel en een singel, die aan de westzijde twee vierkante sier- annex visvijvers -thans rietvelden omsluiten (doorsnede vanaf de huisplaats: gracht, laan, singel, laan). Deze aanleg is gesitueerd op een lange middenas oorspronkelijk bestaande uit een oprijlaan recht op het huis -hiervan is een deel nog aanwezig- en een zichtkanaal 'Grand Canal' achter het huis. Het binnenterrein gelegen binnen de rechthoekige omgrenzing is in drie gelijke delen te verdelen: aan de oostzijde de huisplaats met het door boomgroepen omgeven huis (aan weerszijden een rode beuk), de achter deze boomgroepen verscholen bouwhuizen en het voorplein met rond gazon (zie ook TMK 1883-1913); het geheel omhaagde middelste deel wordt door het middenpad in twee zich spiegelende stukken gedeeld, twee compartimenten met een gazon met buxusbollen langs de rand en een boomgaard van elkaar gescheiden middels een houtwal, ook paden aan de zijkanten waarvan de linker geflankeerd wordt door taxus; het laatste deel aan de westzijde bestaat uit de twee reeds genoemde visvijvers. Het buitenterrein bestaat uit een afwisseling van eiken- en beukenlanen, bos en weiden. Voor het huis, aan de overzijde van de weg, liggen weilanden gestoffeerd met boomgroepen (lindebomen) die voor dieptewerking zorgen; over deze weiden is een fraai zicht op het huis gecreëerd dat omsloten wordt door hoogopgaande bomen (coulissewerking). Links voor het huis ligt een kleine landschappelijke aanleg (thans hertenkamp) met vijverpartij en een bosje; op de Kadastrale Minuut van 1821 staat de aanleg aangegeven; aan de noordzijde hiervan een eikenlaan. Voor het huis langs loopt een rechte weg Het Laar, oorspronkelijk deel uitmakend van het 18de-eeuwse lanenstelsel, thans is alleen langs het gedeelte richting de Stationsweg nog laanbeplanting aanwezig. Achter het huis domineert het Grand Canal de aanleg. Het Grand Canal is te onderscheiden in een smal deel (oost) geflankeerd door een laan en een sloot en een breder deel (west) zonder duidelijke laanbeplanting. Aan het einde van dit kanaal ligt een heuvel, die in de verkoopadvertentie uit 1782 al wordt genoemd. Vanaf dit punt is een vrij zicht over het waterkanaal en de omringende weilanden. In de noordwesthoek van de aanleg is een kleinschalige 19de-eeuwse aanleg in landschapsstijl met een ovale vijver, opgeworpen heuvels en een rondgaand pad. Deze landschappelijke aanleg is gerealiseerd binnen het geometrische stramien met in de bosstrook parallel aan de Zwolseweg slingerpaden. Tussen de weilanden aan de zuidzijde ligt een verhoogd wandelpad (op een dijklichaam) met zichtassen op het weidelandschap met coulissewerking (TMK 1883-1913).

Waardering

HISTORISCHE TUIN- EN PARKAANLEG behorende tot de buitenplaats Het Laar van algemeen belang:

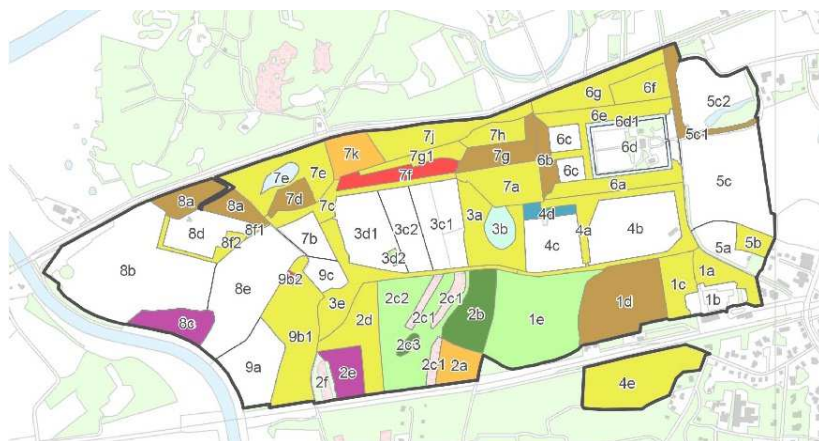
- vanwege de ouderdom;
- vanwege de bijzonder gaaf bewaarde 18de-eeuwse structuur met grachten- singel en lanenpatroon, visvijvers en een 'Grand Canal';
- vanwege de 19de-eeuwse aanleg in landschapstijl met behoud van het formele stramien;
- vanwege de visuele samenhang met de verschillende onderdelen van de buitenplaats

Bijlage II Toetsingscriteria verjonging lanen

De bijlage is samengesteld uit lanenplannen en overzichten van de gemeente Ommen.

<i>vak</i>	<i>locatie</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1A – 5A	Fietspad Het Laar	g	g	s	j	j	j	j	i	j	n
	Weg tevens fietspad het Laar	m	m	g	j	j	j	j	ni	n	j
6A1	Ten zuiden van het landhuis	m	m	g	j	j	j	j	ni	n	j
6A2	Ten zuiden van het landhuis	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
6B1	Tussen hoofd-gebouw en spiegelvijvers	g	g	g	j	j	j	j	ni	i	n
6B2.1	Tussen spiegel-vijvers en Grand Canal	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
6B2.2	Tussen spiegel-vijvers en Grand Canal	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
6C	Tussen spiegel-vijvers	s	s	g	j	j	j	j	ni	n	j
6E	Ten noorden van het landhuis	m	m	g	j	j	j	j	ni	n	j
6E	Ten noorden van het landhuis	g	g	n	j	j	j	j	i	j	n
6g	Haaks op 6A tot fietspad Zwolseweg	g	g	n	j	j	j	j	i	j	n
7G	Ten noorden van het Grand Canal	m	m	g	j	j	j	j	ni	n	j
7H	Ten zuiden van het Grand Canal	m	m	g	j	j	j	j	ni	n	j
7G1/7J	Vanaf Zwolseweg tot Reggemarsdijk	g	g	n	j	j	j	j	i	j	n
8A, 8 ^E , 9B1	Reggemarsdijk vanaf Zwolseweg tot Reggemarsweg	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
9B2	Reggemarsdijk vanaf Reggemars-weg tot spoorweg-overgang	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
Nrs. 2 en 3	Reggemarsweg tot paal Gasunie	g	g	m	j	j	j	j	i	j	n
Nrs. 1, 3 en 4	Reggemarsweg vanaf paal Gasunie tot wandelpad rechts 4A	g	g	m	j	j	j	j	i	j	n
<i>Letter</i>	<i>Locatie</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
4A	Wandelpad haaks op Reggemarsweg tot Grand Canal	m	m	g	j	j	j	j	ni	n	j
Nrs. 1C, 1D en 4B	Reggemarsweg vanaf pad haaks Grand Canal naar ijsbaan	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
Nrs. 1D en 4B	Reggemarsweg nabij ijsbaan	g	g	g	j	j	j	j	i	n	n
	Fietspad Zwolseweg, zijde bos. Vanaf hertenkamp tot weiland. Niet tot het lanenstelsel behorend.	g	g	g	j	j	n	j	ni	n	n

Verklaring van afkortingen:

g	= goed
m	= matig
s	= slecht
j	= ja
n	= neen
i	= intact
ni	= niet intact
no	= noodzakelijk

Timing

Het moment van laanvervanging kan mogelijk slim gepland worden in combinatie met bijvoorbeeld de uitvoering van ander werk. Daarom is een goede afstemming met de andere vakdisciplines binnen de gemeente belangrijk.

Om een juiste afweging voor onderhoud of vervanging te kunnen maken is het zaak elke laan afzonderlijk te beoordelen op de criteria:

<i>Toetsingscriteria:</i>	
1	= levensvatbaarheid (vitaliteit)
2	= toekomstverwachting
3	= ecologie
4	= cultuurhistorie
5	= landschappelijk
6	= onderdeel van lanenstelsel
7	= opengesteld
8	= verschijningsvorm (al of niet intact)
9	= verplantbaar
10	= VTA- onderzoek

Aansprakelijkheid

Onderhoud is noodzakelijk om het gevaar van de aanwezigheid van dode bomen en dood (val)- hout weg te nemen en is op bijna alle lanen van toepassing.

Wel moet een bedrijfsmatige afweging worden gemaakt om lanen of gedeelten van lanen met een slechte levensverwachting die moeten worden vervangen, niet het dood (val)- hout te verwijderen om verdere onkosten uit te sparen en te gebruiken voor vervanging.

Ecologie

Uit de inventarisaties blijkt dat bomen holen bevatten en het woon- en leefgebied vormen voor met name vleermuizen, boommarters en holenbroeders als bonte specht. Het onderhoud, het verwijderen van dood (val)- hout moet buiten het broed- en overwinteringsperiode plaatsvinden. Door een fasegewijze aanpak blijven bomen met holen aanwezig en kunnen dieren als vleermuizen, boommarters of holenbroeders naar andere migratiemogelijkheden uitwijken.

Karakter lanenstelsel

Onderhoud, het verwijderen van dood (val)- hout doet geen afbreuk aan het karakter van het lanenstelsel of het boscomplex, de kap van lanen met een slechte levensverwachting wel. Om de ingrepen over een langere periode uit te smeren is een fasegewijze aanpak nodig.

Het karakter of de verschijningsvorm van een laan wordt ook bepaald door de boomsoort, het plantverband, een- of twee- rijen.

Bijlage III Bronnen en verwijzingen

- ⁱ “Archeologische Vondsten Op Landgoed Het Laar Met Een Datering van -35.000 Tot 1.499,” n.d., Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, <http://archeologie.erfgoedthesaurus.nl/>.
- ⁱⁱ “Detail van de Kaart van Het Actueel Hoogtebestand Nederland,” 2013, Arcgis.
- ⁱⁱⁱ “Archeologische Vondsten Op Landgoed Het Laar Met Een Datering van -35.000 Tot 1.499.”
- ^{iv} “De Historie van Huize Het Laar,” n.d.
- ^v “Archeologische Vondsten Op Landgoed Het Laar Met Een Datering van -35.000 Tot 1.499.”
- ^{vi} “De Historie van Huize Het Laar.”
- ^{vii} Jhr. A.J. Gevers and A.J. Mensema, “ ’T Laer,” in *De Havezathen in Salland En Hun Bewoners*, 4e druk (Alpen aan den Rijn: Uitgeverij Canaletto/Repro Holland, 2005), 276–85.
- ^{viii} Gevers and Mensema.
- ^{ix} Egbert Dikken, “Ommen: Aandacht Voor ’T Olde Laar - ’T Laer En Een Poging Tot Plaatsbepaling Daarvan.,” April 2013, <http://www.oudekerstversiering.nl/history/ww2/ommen.pdf>.
- ^x “De Historie van Huize Het Laar.”
- ^{xi} “De Historie van Huize Het Laar.”
- ^{xii} “De Historie van Huize Het Laar.”
- ^{xiii} “De Historie van Huize Het Laar.”
- ^{xiv} de la Rive, *Kaart van Het Laar Met Een Ontwerp Voor Vestingwerken Rondom Ommen*, 1725, 1725, NL_HaNA_4.OSK_E1rs_deelopl., Nationaal Archief.
- ^{xv} “Tekening van de Voortuin En Het Landhuis van Het Laar in Ommen,” 1700, Stedelijk Museum van Zwolle.
- ^{xvi} Gevers and Mensema, “ ’T Laer.”
- ^{xvii} Gevers and Mensema.
- ^{xviii} Gevers and Mensema.
- ^{xix} Gevers and Mensema.
- ^{xx} Gevers and Mensema.
- ^{xxi} M. Boejenk, *Eerste Kadastrale Kaart van Landgoed Het Laar Te Omm En Omgeving. Ambt Ommen, Sectie H, 5e Blad* (Kadaster, 1832 1811), MIN04040H05, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- ^{xxii} M.A. Snoeck, *Hottingerkaart van Het Gebied Tussen Ommen En Ommerschans*, ca 1783, ca 1783, Erve Witharen, <http://witharen.com/erve%20witharen/oude%20kaarten.html>.
- ^{xxiii} “Tekening van Hendrik Spilman van de Voorzijde van Het Landhuis van Het Laar. De Tekening Lijkt Erg Veel Op de Tekening van Abraham de Haen,” ca 1770, Stedelijk Museum van Zwolle.
- ^{xxiv} Gevers and Mensema, “ ’T Laer.”
- ^{xxv} Gevers and Mensema.
- ^{xxvi} “Verkoopadvertentie van Havezathe Het Laar Te Ommen,” *Oprechte Haerlemsche Courant*, maart 1782, Delpher.
- ^{xxvii} Gevers and Mensema, “ ’T Laer.”
- ^{xxviii} Gevers and Mensema.
- ^{xxix} “Verkoopadvertentie van Havezathe Het Laar Te Ommen.”
- ^{xxx} Gevers and Mensema, “ ’T Laer.”
- ^{xxxi} *Nettekening van Ommen Met Het Laar*, 1850, 1850, Arcgis, <http://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?layers=dde2f3bdf4b34ea3a4f04c859fbcefca&useExisting=1>.
- ^{xxxii} *Topografische Kaart in Zwart-Wit Met Ommen En Het Laar*, 1861, 1861, Kadaster, www.topotijdreis.nl.
- ^{xxxiii} “Foto van Familiehôtel ’T Laar Bij Ommen,” 1907, Oud Ommen, www.oudommen.nl.
- ^{xxxiv} “Foto van Het Overpark van Het Laar in de Landschapstijl. De Foto Is Genomen Vanaf Het Landhuis,” 1916, Oud Ommen, www.oudommen.nl.
- ^{xxxv} “Kadastrale Kaarten Ambt Ommen Sectie H 5e Blad, Sectie H 3e Blad En Sectie F 6e Blad,” n.d., MIN04040H0, MIN04040H05, MIN04040F06, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
- ^{xxxvi} “De Historie van Huize Het Laar.”
- ^{xxxvii} Gevers and Mensema, “ ’T Laer.”
- ^{xxxviii} “Houtverkoop Op Het Laar Door Weduwe Sandberg,” *Overijsselsche Courant*, January 9, 1816, Delpher.
- ^{xxxix} “Houtverkoop Op Het Laar Door Weduwe Sandberg.”

-
- xl "Kadastrale Kaarten Ambt Ommen Sectie H 5e Blad, Sectie H 3e Blad En Sectie F 6e Blad."
- xli Dikken, "Ommen: Aandacht Voor 'T Olde Laar - 'T Laer En Een Poging Tot Plaatsbepaling Daarvan."
- xlii *Topografische Kaart Met Ommen En Het Laar*, 1900, 1900, Kadaster.
- xliiii *Kaart van de 1e Bosstatistiek Door Staatsbosbeheer*, 1942 1938, 1942 1938, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, www.landschapinnl.nl.
- xliiv *Topografische Kaart van Ommen Met Het Laar*, ca 1987, ca 1987, Kadaster, www.topotijdreis.nl.
- xlv "Foto van de Dikke Den Op Het Laar," 1898, Oud Ommen, <https://www.oudommen.nl/>.
- xlvi "Zwart-Wit Foto van Het Grand Canal van Het Laar Te Ommen. Op de Voorgrond Het Knuppelbruggetje. De Bomen Langs Het Grand Canal Zijn Mooi Opgaand En Smal.," 1936, LC012-1bw, Gemeente Archief Ommen.
- xlvii "De Historie van Huize Het Laar."
- xlviii Gevers and Mensema, "'T Laer."
- xlix "De Historie van Huize Het Laar."
- l Gevers and Mensema, "'T Laer."
- li Gevers and Mensema.
- lii "De Historie van Huize Het Laar."
- liiii Gevers and Mensema, "'T Laer."
- liv "De Historie van Huize Het Laar."
- lv "De Historie van Huize Het Laar."
- lvi *Topografische Kaart van Ommen Met Het Laar*, 2016, 2016, Kadaster, www.topotijdreis.nl.
- lvii Marcel Eekhout, *Plankaart Voor Waterberging Op Het Laar Te Ommen, Als Gepubliceerd in Een Brochure Voor Open Monumentendag*, ca 2012, ca 2012, Parklaan landschapsarchitecten, http://www.parklaan.nl/Files/pdf/brochure_landgoed_hetlaarommen.pdf.
- lviii Leo Hendriks and Ronald Immerzeel, "Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek" (College van Rijksadviseurs, n.d.).
- lix Rive, "Kaart van Het Laar Met Een Ontwerp Voor Vestingwerken Rondom Ommen."
- lx Snoeck, "Hottingerkaart van Het Gebied Tussen Ommen En Ommerschans."
- lxi Boejenk, "Eerste Kadastrale Kaart van Landgoed Het Laar Te Omm En Omgeving. Ambt Ommen, Sectie H, 5e Blad."
- lxii "Kaart van de 1e Bosstatistiek Door Staatsbosbeheer."